

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΜΕΣΟΛΟΓΙΟΥ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΜΕΣΟΛΟΓΙΟΥ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
Αριθ. Εισαγωγής <u>545</u>

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

- Άτομα με ειδικές ανάγκες
- Εξέλιξη - Αντιλήψεις
- Διακήρυξη των δικαιωμάτων των πνευματικά καθυστερημένων και αναπήρων ατόμων.
- Σταθμός της Ειδικής Αγωγής στην Ελλάδα μετά το 1900
- Θεσμική και νομική οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Σχολική ενσωμάτωση - ένταξη

- Έννοια - Ορισμοί
- Πότε εμφανίζεται
- Πλαίσιο αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής (ΠΑΠΕΑ)
- Πλεονεκτήματα – δυσκολίες
- Μορφές Σχολικής ενσωμάτωσης που εφαρμόζονται στην Ελλάδα και σχετικές διατάξεις
- Πρόταση για βελτίωση του οργανωτικού πλαισίου της Ειδικής Αγωγής
- Ο ρόλος και διάθεση των Ειδικών Παιδαγωγών στα σχολεία ένταξης (ενσωμάτωσης)

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Βιβλιογραφία

Άτομα με ειδικές ανάγκες και το εκπαιδευτικό σύστημα

A) Άτομα με ειδικές ανάγκες

Άτομα με ειδικές ανάγκες θεωρούνται αυτά που παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στις επιμέρους λειτουργίες ή στην ψυχοσωματική κατάσταση και σε τέτοιο βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχής τους με το κοινωνικό σύνολο. Τα άτομα αυτά κατά καιρούς έχουν ονομαστεί : 1) Προβληματικά, 2) ανώμαλα, 3) απροσάρμοστα, 4) υπολειπόμενα, 5) ειδικά, 6) διαφορετικά, 7) αποκλίνοντα, 8) άτομα με ειδικές ανάγκες κ.λ.π.

Ανάλογα με το είδος και το βαθμό των ειδικών αναγκών καθορίζονται και οι κατηγορίες των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στα άτομα αυτά, όπως ο νόμος 1566 άρθρο 32 ορίζει, ότι περιλαμβάνονται ιδίως:

- α) οι τυφλοί και όσοι έχουν σοβαρές διαταραχές στην όραση,
- β) οι κουφοί και βαρήκοοι,
- γ) όσοι έχουν νοητική καθυστέρηση
- δ) όσοι εμφανίζουν επιμέρους δυσκολίες στη μάθηση (δυσλεξία, διαταραχή λόγου κ.ά) ή είναι γενικότερα δυσπροσάρμοστοι,
- στ) όσοι πάσχουν από ψυχικές νόσους και συναισθηματικές αναστολές,
- ζ) οι επιληπτικοί,
- η) οι χαισενικοί
- θ) όσοι πάσχουν από ασθένειες που απαιτούν μακρόχρονη θεραπεία και παραμονή σε νοσηλευτικά ιδρύματα, κλινικές ή πρεβεντόρια και

ι) κάθε άτομο νηπιακής, παιδικής ή εφηβικής ηλικίας που δεν ανήκει σε μια από τις προηγούμενες περιπτώσεις και που παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία.

B) Εξέλιξη - Αντιλήψεις

Στα άτομα με ειδικές ανάγκες ανάλογα με τις επικρατούσες κατά καιρούς θρησκευτικές, κοινωνικές και επιστημονικές αντιλήψεις υπήρχε και ανάλογη μεταχείριση. Αν εξετάσουμε τη στάση της κοινωνίας απέναντι στα άτομα αυτά διακρίνουμε 4 στάδια¹ :

A) Την εξαφάνιση: Μερικές πολιτείες, όπως είναι γνωστό, θανάτωναν τα ελαττωματικά παιδιά (π.χ. στην Σπάρτη). Επικρατούσε η άποψη ότι το σύνολο, που κάθε στιγμή πρέπει να είναι έτοιμο για αγώνα επιβίωσης, Δε μπορεί να διακινδυνεύει την ύπαρξή του σηκώνοντας νεκρά βάρη.

B) Την εκμετάλλευση: Γνωστή είναι η εκμετάλλευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες από τις οικογένειές τους για πορισμό χρημάτων.

Γ) Την περίθαλψη: Η εμφάνιση του χριστιανισμού με τα κηρύγματα αγάπης και φιλανθρωπίας είχε ως επακόλουθο να δοθεί περίθαλψη και προστασία στα άτομα με ειδικές ανάγκες. Ιδρύονταν άσυλα και οικοτροφεία, συνήθως στις παρυφές των πόλεων, μακριά από τους άλλους ανθρώπους. Σκοπός να περιοριστεί ο σωματικός πόνος και οι κίνδυνοι από την ασιτία.

Δ) Την ειδική αγωγή: Οι ιστορικοί ταυτίζουν το ξεκίνημα της ειδικής αγωγής με το Γάλλο γιατρό Jean Gaspard Itard που υπήρξε πρωτοπόρος σε παθήσεις ακουστικές και στην αγωγή ενός αγρίου παιδιού. Περιγράφει τον 5ετή αγώνα του για τη διαπαιδαγώγηση του 12χρονου σχεδόν παιδιού που βρέθηκε σε άγρια κατάσταση στα δάση του Aveyron της Νότιας Γαλλίας και στο οποίο έδωσε το όνομα Victor.

Τα αποτελέσματα των προσπαθειών του δεν ήταν θεαματικά. Έδειξαν όμως ότι η κατάσταση των αναπήρων μπορεί να βελτιωθεί έστω και λίγο και το έργο του είχε μεγάλη επίδραση.

¹ Dr Egg Maria, « Η αγωγή του καθυστερημένου παιδιού»
Μετάφραση: Γ. Παπαγεωργίου - Γ. Κατρανάκης Ηράκλειο 1976

Ο Edouard Seguin (1848), μαθητής του Itard, γνωστός σαν παιδαγωγός των βαριά νοητικά καθυστερημένων, ανέτρεψε με το έργο του την αντίληψη ότι τα παιδιά αυτά δεν μπορούν να διδαχθούν τίποτε το αξιόλογο. Στο βιβλίο του: “Ίδιωτεία και η μεταχείριση με τη φυσιολογική μέθοδο” περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια την ερμηνεία και εφαρμογή των μεθόδων του.

Το βιβλίο αυτό αποτέλεσε το θεμέλιο για την εργασία της Montessori, της γιατρού που έγινε γνωστή ως Παιδαγωγός των νοητικά καθυστερημένων αλλά και θερμή υποστηρίκτρια της πρώιμης αγωγής και κανονικών παιδιών.

Μετά το 1890 επισημάνθηκε η ελαφριά νοητική καθυστέρηση με την εφαρμογή του νόμου της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Η ελαφριά νοητική καθυστέρηση παρουσιάστηκε στην αρχή σαν σχολική ανικανότητα. Επικράτησε η άποψη να ληφθεί ιδιαίτερη μέριμνα για τα παιδιά που την παρουσιάζουν.

Την κίνηση αυτή διαδέχτηκε περίοδος δισταγμού για την σκοπιμότητα και τις δυνατότητες της Ειδικής Αγωγής. Ο δισταγμός προήλθε από τις καινούριες αντιλήψεις² για την κληρονομικότητα και την ευγονική. Το δίλημμα ήταν προστασία των αναπήρων ή εγκατάλειψη, απόρριψη, αποστείρωση κ.λ.π. Τελικά επειδή είχε ριζώσει βαθιά στην κοινωνία η αντίληψη της ανθρώπινης αξίας επικράτησε η άποψη της μέριμνας προστασίας και αγωγής.

Οι ιδέες³ των πρωτεργατών και των διαδόχων τους αποτέλεσαν το θεμέλιο λίθο της Ειδικής Αγωγής. Όπως αυτή προσφέρεται σήμερα στα άτομα με ειδικές ανάγκες. Μερικές από τις επαναστατικές ιδέες τους είναι: η εξατομικευμένη διδασκαλία, η άμεση επιβράβευση των ορθών απαντήσεων, η δημιουργία κινήτρων, η προσεκτική διεύθυνση του περιβάλλοντος, ο προσανατολισμός σε διαδοχικούς στόχους της αγωγής που θα είναι ανάλογος με το βαθμό δυσκολίας των αντικειμένων μάθησης, η άσκηση λειτουργικών ικανοτήτων και η αντίληψη ότι κάθε παιδί πρέπει να εκπαιδεύεται όσο γίνεται πιο πολύ.

² Dr. Egg Maria

³ Στασινού Δ. «Ειδική Αγωγή», Γιάννενα 1987

Στις αρχές του 20ου αιώνα πίστευαν πως η μόρφωση, ακόμη και των παιδιών με ειδικές ανάγκες πετυχαίνεται μόνο μέσα από τα γράμματα, τις στοιχειώδεις σχολικές γνώσεις. Αυτές θεωρούσαν ότι φρονηματίζουν και οδηγούν στην κοινωνική ένταξη και ανάδειξη.

Οι επιστήμες της ψυχολογίας της Ιατρικής κ.λ.π. απέβλεπαν στο επίμονο κυνήγι της θεραπείας του συμπτώματος (τύφλωση, κώφωση, νοητική καθυστέρησης, σπαστικότητα, κ.λ.π.) γι' αυτό και δρούσαν χωριστά με αποτέλεσμα τις πιο πολλές φορές το αδιέξοδο.

Μετά το 2^ο παγκόσμιο πόλεμο ως τις ημέρες μας σημειώνονται οι μεγάλες κατακτήσεις και πρόοδοι στο χώρο της ψυχολογίας, της παιδοψυχιατρικής, Ειδικής Αγωγής και κοινωνικής επιστήμης.

Ο χώρος της βοήθειας του παιδιού με ειδικές ανάγκες γίνεται πολυδιάστατος. Η Ειδική Αγωγή γίνεται «εξελικτική βοήθεια και βοήθεια ζωής» και το Ειδικό Σχολείο «Σχολείο Μαθητείας για τη Ζωή»⁴. Η νέα αυτή βοήθεια συνειδητοποιήθηκε τώρα σαν «κοινωνικοεκπαιδευτικό» πρόβλημα, διακηρύχτηκε σαν «ανθρώπινο δικαίωμα» του παιδιού και η παροχή της σαν «χρέος» της Κοινωνία και του κράτους.

Σήμερα επικρατούν παγκόσμια οι δημοκρατικές ιδέες που αναφέρονται στην 5^η αρχή της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του παιδιού του Ο.Η.Ε. 20 Νοεμβρίου 1959 (Αποφ. 1386):

ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΑ, ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ Ή
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΟ ΘΑ ΠΑΡΕΧΕΤΑΙ ΕΙΔΙΚΗ
ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΠΟΥ ΑΠΑΙΤΕΙΤΑΙ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ.⁵

⁴ Καλαντζή Κ. «Η Ειδική Αγωγή χτες και σήμερα», ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ 1984 Τ. 32 σελ. 57 - 72

⁵ Δελτίο Πληροφοριών Ειδ. Αγωγή.

Γ) Διακήρυξη των δικαιωμάτων των πνευματικά καθυστερημένων και αναπήρων ατόμων. Προκηρύχθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Δεκεμβρίου 1971 και 9 Δεκεμβρίου 1975 (για τα ανάπηρα άτομα)⁶.

Η γενική συνέλευση έχοντας υπόψη την αναγκαιότητα για συμπαράσταση των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων για να αναπτύξουν τις ικανότητές του σε διάφορους τομείς δραστηριοτήτων και για προώθηση της ενσωμάτωσής τους στην κανονική ζωή, όσο τούτο είναι δυνατόν προκηρύσσει αυτή τη διακήρυξη για τα δικαιώματα των πνευματικά καθυστερημένων και στη συνέχεια αναπήρων ατόμων, και καλεί για εθνική και διεθνή δραστηριότητα με σκοπό να επιβεβαιώσει ότι θα χρησιμοποιηθεί σαν κοινή βάση και πλαίσια αναφορές για την προστασία αυτών των δικαιωμάτων.

α) ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΜΕΝΟ άτομο έχει στον ανώτατο βαθμό ικανότητας τα ίδια δικαιώματα όπως τα άλλα ανθρώπινα όντα.

β) Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει δικαίωμα για την κατάλληλη ιατρική φροντίδα και φυσική θεραπεία, καθώς και εκπαίδευση, κατάρτιση, αποκατάσταση και καθοδήγηση που θα το κάνουν ικανό να αναπτύξει τις ικανότητες, στο μέγιστο δυνατό.

γ) Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει το δικαίωμα για οικονομική ασφάλεια και για το κατάλληλο βιοτικό επίπεδο. Έχει δικαίωμα να εκτελεί παραγωγική δουλειά ή να ενασχολείται στο ανώτατο δυνατό όριο των ικανοτήτων του.

δ) Οποτεδήποτε είναι δυνατόν, το πνευματικά καθυστερημένο άτομο πρέπει να ζει με τη δική του οικογένεια ή με τους θετούς γονείς και να συμμετέχει σε διάφορες εκδηλώσεις της κοινοτικής ζωής. Η οικογένεια με την οποία μένει πρέπει να λαμβάνει βοήθεια. Εάν η περίθαλψη σε ίδρυμα γίνει απαραίτητη, πρέπει να παρέχεται σε περιβάλλοντα και υπό τέτοιες συνθήκες όσο το δυνατόν πλησιέστερες σ' εκείνες της κανονικής ζωής.

⁶ Δελτίο Πληροφ. Ειδ. Αγωγής.

ε) Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει δικαίωμα για έναν προσοντούχο κηδεμόνα, όταν αυτό απαιτείται, για να προστατέψει την προσωπική του καλή διαβίωση και τα ενδιαφέροντα.

στ) Το πνευματικά καθυστερημένο άτομο έχει το δικαίωμα για προστασία από την εκμετάλλευση, κατάχρηση και τον υποβιβασμό της θεραπείας του. Εάν του γίνει δικαστική αγωγή για οποιαδήποτε αδίκημα, θα έχει το δικαίωμα να θέσει τέρμα στη νομική διαδικασία με πλήρη αναγνώριση που του δίδεται για το βαθμό της πνευματικής του υπευθυνότητας.

ζ) Οποτεδήποτε πνευματικά καθυστερημένα άτομα είναι ανίκανα ένεκα τη σοβαρότητα της μειονεξίας τους να ασκούν όλα τα δικαιώματά τους ευσυνείδητα ή επιβάλλεται να απαγορευτούν ή να τους αρνηθούν μερικά όλα αυτά τα δικαιώματα, ή διαδικασία που χρησιμοποιείται για τέτοια απαγόρευση ή άρνηση δικαιωμάτων πρέπει να περιέχει κατάλληλες νόμιμες διασφαλίσεις ενάντια σε κάθε τύπο κατάχρησης⁷.

Αυτή η διαδικασία πρέπει να βασίζεται σε μια εκτίμηση της κοινωνικής ικανότητας για το πνευματικά καθυστερημένο άτομο από προσοντούχους εμπειρογνώμονες. Και πρέπει να υποβάλλεται σε περιοδική αναθεώρηση και να δίδεται το δικαίωμα έφεσης στις ανώτερες αρχές.

⁷ Δελτίο Πληροφ. Ειδική Αγωγή σελ. 26.

ΑΝΑΠΗΡΟ ΑΤΟΜΟ

α) Ο όρος «ανάπηρο άτομο» σημαίνει κάθε άτομο ανίκανο να επιβεβαιώσει από μόνο του, ολικά ή μερικά, τις αναγκαιότητες για μια κανονική ατομική και κοινωνική ζωή, εξαιτίας μειωμένων σημαντικών ή πνευματικών δυνατοτήτων που έχει εκ γενετής ή όχι.

β) Τα ανάπηρα άτομα θα απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα που προβάλλονται σ' αυτή τη Διακήρυξη. Αυτά τα δικαιώματα θα αποδοθούν σ' όλα τα ανάπηρα άτομα, χωρίς οποιαδήποτε εξαίρεση και χωρίς διαχωρισμό ή διάκριση φυλής, χρώματος φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων γνωμών, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, οικονομικής κατάστασης, γέννησης ή όποιας άλλης κατάστασης που αφορά το ίδιο το ανάπηρο άτομο ή την οικογένειά του.

γ) Τα ανάπηρα άτομα έχουν το κληρονομικό δικαίωμα σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς τους.

Τα ανάπηρα άτομα, οποιαδήποτε κι αν είναι η προέλευση, η φύση και η σοβαρότητα των μειονεκτημάτων και ανικανοτήτων τους, έχουν τα ίδια θεμελιώδη δικαιώματα με τους συμπολίτες της ίδιας ηλικίας που συνεπάγεται πρώτα και κύρια το δικαίωμα να απολαμβάνει μια καθώς πρέπει ζωή, όσο το δυνατό κανονική και πλήρη.

δ) Τα ανάπηρα άτομα έχουν τα ίδια πολιτικά δικαιώματα όπως οι άλλοι άνθρωποι η παράγραφος 7 της Διακήρυξης των δικαιωμάτων των πνευματικά καθυστερημένων ατόμων που αφορά σε κάθε πιθανό περιορισμό ή καταστολή των δικαιωμάτων των ατόμων αυτών, εφαρμόζεται και για τα πνευματικά ανάπηρα άτομα.

ε) Τα ανάπηρα άτομα δικαιούνται να απολαμβάνουν τα μέτρα που σχεδιάστηκαν για να τα καταστήσουν ικανά να γίνουν όσο το δυνατόν αυτοδύναμα.

Στ) Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα για ιατρική, ψυχολογική και λειτουργική μεταχείριση, συμπεριλαμβανομένων προσθετικών και υποβοηθητικών συσκευών, για ιατρική και κοινωνική αποκατάσταση, για εκπαίδευση, για επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση για βοήθεια, για συμβουλευτική, για υπηρεσίες τοποθέτησης σε εργασία

και για άλλες υπηρεσίες που θα τα καταστήσουν ικανά αναπτύξουν τις ικανότητες και διεξιότητές τους στο ανώτατο όριο και θα επισπεύσουν τη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης ή επανενσωμάτωσής τους.

ζ) Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα για οικονομική και κοινωνική ασφάλιση. Και για ένα καθώς πρέπει επίπεδο ζωής. Έχουν το δικαίωμα, σύμφωνα με τις ικανότητες τους, να εξασφαλίσουν και να διατηρήσουν την εργασία ή να ενασχοληθούν με ένα επάγγελμα που να ανταμείβεται, χρήσιμο και παραγωγικό, και να συμμετέχουν σε εμπορικές ενώσεις.

θ) Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα οι ειδικές ανάγκες τους να λαμβάνονται υπόψη σ' όλα τα επίπεδα του οικονομικού και κοινωνικού προγραμματισμού.

ι) Τα ανάπηρα άτομα έχουν το δικαίωμα να ζουν με τις οικογένειές τους ή με τους θετούς γονείς και να λαμβάνουν μέρος σ' όλες τις κοινωνικές δημιουργικές ή ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Κανένα ανάπηρο άτομο δε θα υπόκειται, όσο αφορά την κατοικία του, σε διαφορετική μεταχείριση άλλη από εκείνη που απαιτείται από την κατάστασή του ή από την βελτίωση αυτής. Εάν η παραμονή ενός ανάπηρου ατόμου σ' ένα ειδικό ίδρυμα είναι απαραίτητη, το περιβάλλον και οι συνθήκες ζωής σ' αυτό θα είναι όσο το δυνατό πλησιέστερες μ' εκείνες της κανονικής ζωής ενός συνομηλίκου του.

κ) Τα ανάπηρα άτομα θα προστατεύονται από κάθε εκμετάλλευση, κάθε κανονισμό και κάθε μεταχείριση διακριτικής, υβριστικής ή υποβαθμισμένης φύσης.

λ) Τα ανάπηρα άτομα θα μπορούν να δεχτούν νόμιμη βοήθεια, όταν τέτοια βοήθεια αποδειχθεί απαραίτητη για την προστασία των ατόμων τους και την περιουσίας τους. Εάν δικαστικές διαδικασίες έχουν θεσπιστεί εναντίων τους, η νομική διαδικασία που ακολουθείται θα λάβει πλήρως υπόψη τη σωματική και την πνευματική κατάστασή τους.

μ) Για κάθε θέμα που αφορά στα δικαιώματα των ανάπηρων ατόμων είναι χρήσιμο να ζητείται η συμβουλή των ανάπηρων ατόμων.

ν) Τα ανάπηρα άτομα, οι οικογένειές τους και οι κοινότητες θα πληροφορηθούν πλήρως με όλα τα κατάλληλα μέσα για τα δικαιώματα που περιέχονται σ' αυτή τη Διακήρυξη⁸.

Έχοντας υπόψη την παγκόσμια Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα όπως και άλλες σχετικές αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών και συγκεκριμένα τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού, τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων των ανάπηρων ατόμων και τη Διακήρυξη των δικαιωμάτων των πνευματικά καθυστερημένων, υπάρχει επείγουσα αναγκαιότητα να υλοποιηθούν οι αποφάσεις και οι εισηγήσεις της, καθώς και οι αρχές που διέπουν το πρόγραμμα δράσης της Συμβουλευτικής Επιτροπής του Ο.Η.Ε.

Είναι απαραίτητο οι διατάξεις και οι αρχές να γίνουν σεβαστές. Θα πρέπει να εξασφαλιστούν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό η επαναπροσαρμογή και η ένταξη των ανάπηρων ατόμων. Θα πρέπει όλα τα ανάπηρα άτομα να επωφελούνται υπηρεσιών επανεκπαίδευσης και άλλων μορφών υποστήριξης και συμπαράστασης που είναι αναγκαίες για τη μείωση των αποτελεσμάτων της αναπηρίας, έτσι που η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Ο ΔΙΑΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΟΣΟ ΤΟ ΔΥΝΑΤΟ ΠΙΟ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ και ο ρόλος τους εποικοδομητικός.

Τα προγράμματα στους τομείς της εκπαίδευσης, της επαγγελματικής κατάρτισης, της καλτούρας και της πληροφόρησης πρέπει να στοχεύουν στην ένταξη των ανάπηρων ατόμων στο κανονικό περιβάλλον ζωής και εργασίας. Αυτή η ένταξη πρέπει ν' αρχίζει όσο πιο νωρίτερα γίνεται στη ζωή του ατόμου. Για να προετοιμαστεί η ένταξη αυτή θα πρέπει τα ανάπηρα άτομα ανεξάρτητα από την προσωπική τους κατάσταση, να τύχουν της σχετικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Η συμμετοχή της οικογένειας στην εκπαίδευση, την κατάρτιση, την επαναπροσαρμογή και την ανάπτυξη όλων των ανάπηρων ατόμων πρέπει να ενισχυθεί. Θα πρέπει να παρέχεται στις οικογένειες η ειδική υποστήριξη, ώστε να βοηθούνται να αντεπεξέλθουν στις ευθύνες τους σ' αυτό τον τομέα.

⁸ Δελτίο πληροφ. Ειδ. Αγωγή σελ 28

Οι εκπαιδευτικοί και οι άλλοι επαγγελματίες που είναι υπεύθυνοι των εκπαιδευτικών προγραμμάτων θα πρέπει, επίσης, να είναι ειδικευμένοι για να αντιμετωπίζουν τις καταστάσεις και τις ειδικές ανάγκες των ανάπηρων ατόμων. Η εκπαίδευσή τους θα πρέπει να εννακώλουθα να λαμβάνει υπόψη αυτή την αναγκαιότητα και οι γνώσεις τους να ανανεώνεται περιοδικά.

Τα εκπαιδευτικά, πολιτιστικά προγράμματα και τα προγράμματα επικοινωνίας στα οποία τα ανάπηρα άτομα καλούνται να συμμετέχουν θα πρέπει να σχεδιάζονται και να πραγματοποιούνται μέσα σε μια γενική προοπτική συνεχούς εκπαίδευσης. Μέσα σ' αυτό το πρίσμα θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά της επαναπροσαρμογής και της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Για να μπορέσουν να θέσουν το μέγιστο των ικανοτήτων τους στην υπηρεσία της κοινωνίας όλα τα άτομα που έχουν κάποια αναπηρία, και ιδιαίτερα εκείνα που έχουν δυσκολίες επικοινωνίας, πρέπει να έχουν στη διάθεσή τους πληροφορικά εκπαιδευτικά και πολιτιστικά προγράμματα προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερές τους ανάγκες.

Δ) Ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα (31 Μαΐου 1990)

α) Πεισμένοι ότι η εκπαιδευτική πολιτική όλων των κρατών – μελών βαδίζει προς την ένταξη, σε όλες τις ενδεικνύμενες περιπτώσεις, των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα, με την κατάλληλη βοήθεια του ειδικευμένου τομέα.

β) Λαμβάνοντας υπόψη τη σπουδαιότητα της οποία αποδίδουν τα κράτη – μέλη στην ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στην κανονική εκπαίδευση, όπως αναφέρεται στα συμπεράσματα του Συμβουλίου και των υπουργών παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου της 14^{ης} Μαΐου 1987, και αναγνωρίζοντας τη συγκεκριμένη θετική συμβολή που μπορεί να έχει η ένταξη, τόσο στα μειονεκτούντα παιδιά, και στους νέους όσο και στους άλλους μαθητές και σπουδαστές των διάφορων τομέων της κανονικής εκπαίδευσης.

γ) Λαμβάνοντας υπόψη τα διάφορα συμπεράσματα και ψηφίσματα ως το 1988 που οδήγησαν στην επεξεργασία μιας πλήρους και συνεπούς πολιτειακής υπέρ των μειονεκτούντων ατόμων η οποία υλοποιήθηκε με την εφαρμογή ενός δεύτερου ευρωπαϊκού κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των μειονεκτούντων ατόμων η οποία υλοποιήθηκε με την εφαρμογή ενός δεύτερου ευρωπαϊκού κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των μειονεκτούντων ατόμων (Helios).

δ) Λαμβάνοντας υπόψη τις διάφορες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες που ανελήφθησαν εντός και εκτός του προγράμματος Helios

ε) Πεισμένοι ότι είναι επιθυμητή η ενσωμάτωση των μειονεκτούντων μαθητών και σπουδαστών στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα, όπου η ενσωμάτωση αυτή είναι ενδεδειγμένη, και πιστεύοντας ότι οι αναληφθείσες για το σκοπό αυτό ενέργειες στα πλαίσια των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών – μελών θα πρέπει να είναι δυναμικότερες και κυρίως, να διασφαλίζουν την καλύτερη δυνατή κάλυψη αυτών των ατομικών αναγκών, εκδίδουν το παρόν ψήφισμα:

- 1) Τα κράτη – μέλη συμφώνησαν να εντείνουν, όπου απαιτείται τις προσπάθειές τους για την ένταξη ή την ενθάρρυνση της ένταξης των μειονεκτούντων μαθητών και σπουδαστών στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα, εντός του πλαισίου της αντίστοιχης εκπαιδευτικής πολιτικής τους και λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τα αντίστοιχα εκπαιδευτικά τους συστήματα.
- 2) Η πλήρης ένταξη στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να θεωρείται ως η πρώτη επιλογή, σε όλες τις σχετικές περιπτώσεις. Κάθε εκπαιδευτικό ίδρυμα πρέπει να μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες των μειονεκτούντων μαθητών και σπουδαστών. Στα πλαίσια αυτά πρέπει να αναπτυχθούν και να καλλιεργηθούν δεσμοί μεταξύ σπιτιού, σχολείου, κοινότητας ψυχαγωγίας, καθώς και του κόσμου της εργασίας. Το υψηλότερο δυνατό επίπεδο εκπαίδευσης, για μειονεκτούντες μαθητές στην κανονική εκπαίδευση, πρέπει να θεωρείται σημαντικό και αναπόσπαστο μέρος της ένταξης και ανεξαρτητοποίησης των μειονεκτούντων ατόμων.
- 3) Η εργασία των ειδικών σχολείων και κέντρων για μειονεκτούντα παιδιά και νέους πρέπει να θεωρείται ότι συμπληρώνει την εργασία των κανονικών εκπαιδευτικών συστημάτων και να λαμβάνει δεόντως υπόψη τις ατομικές ανάγκες των παιδιών, των νέων και των γονέων τους, καθώς και τις εκπαιδευτικές επιλογές που πραγματοποιούνται με βάση την πλήρη ενημέρωση σχετικά με τις υπάρχουσες δυνατότητες.
- 4) Επιπλέον, η χρησιμοποίηση των ικανοτήτων και μεθόδων διδασκαλίας που αναπτύσσονται στην ειδική εκπαίδευση πρέπει να συνεχίζεται στην κανονική εκπαίδευση προς όφελος των μειονεκτούντων παιδιών και νέων που φοιτούν εκεί.
- 5) Για να προωθηθεί η ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών νέων στους διάφορους τομείς της κανονικής εκπαίδευσης και για να βοηθηθούν τα άτομα αυτά να γίνουν αυτόνομα και ανεξάρτητα, θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η συνεργασία μεταξύ όλων των οργανισμών που ασχολούνται με τα μειονεκτούντα παιδιά και τους νέους είτε οι οργανισμοί αυτοί παρέχουν σχολική ή επαγγελματική εκπαίδευση, ψυχαγωγία,

υγειονομική περίθαλψη (συμπεριλαμβανομένης της ψυχολογικής και παραϊατρικής) ή κοινωνικές υπηρεσίες.

6) Θα πρέπει να γίνεται αυξανόμενη χρήση των διάφορων εκπαιδευτικών δυνατοτήτων που προσφέρει η νέα τεχνολογία (εκπαίδευση με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή, επεξεργασία κειμένου, ανάπτυξη και χρησιμοποίηση εκπαιδευτικού λογισμικού, ειδικές προσαρμογές, τεχνολογία των πληροφοριών και επικοινωνία με τη βοήθεια ηλεκτρονικών υπολογιστών στο εκπαιδευτικό περιβάλλον) προκειμένου να υποβοηθηθεί η επικοινωνία και η ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων.

7) Το Συμβούλιο και οι Υπουργοί Παιδείας αναγνωρίζουν ότι για να βελτιωθεί η σχολική ένταξη απαιτείται ιδιαίτερη προσπάθεια στην εκπαίδευση και θεωρούν απαραίτητο, στο πλαίσιο της έκθεσης που πρέπει να υποβληθεί τον Ιούλιο 1992 σύμφωνα με το άρθρο 8 της απόφασης της 18^{ης} Απριλίου 1988 σχετικά με το πρόγραμμα Helios, να αναφερθούν τα ληφθέντα μέτρα και η επιτευχθείσα πρόοδος προκειμένου:

α) να διευκολυνθεί η ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στην κανονική εκπαίδευση με ιδιαίτερη αναφορά στους ακόλουθους τομείς:

- αρχική εκπαίδευση και μετεκπαίδευση των δασκάλων στον τομέα των ειδικών αναγκών.
- Συμμετοχή των διαθέσιμων πόρων για την εκπαίδευση.
- Ευρύτερη δυνατή υποστήριξη για την κάλυψη όλων των αναγκών των παιδιών και των εφήβων με την εφαρμογή εξατομικευμένου αναπτυξιακού, παιδαγωγικού, κοινωνικού και θεραπευτικού σχεδίου.
- Δημιουργία νέων πόρων.
- Δημιουργία και δυνατότητα πρόσβασης και κατάλληλες υπηρεσίες αξιολόγησης.
- Εισαγωγή καινοτομιών στα εκπαιδευτικά προγράμματα.
- Αναπροσαρμογή των υφισταμένων κανονισμών και οργάνωση της παιδείας, ώστε να αρθούν οι διαρθρωτικοί φραγμοί για την ένταξη.

β) Να αναπτυχθεί ο ρόλος που διαδραματίζουν τα εξειδικευμένα ιδρύματα και οι δάσκαλοί τους, προκειμένου να προωθηθεί η ανάπτυξη της ολοκληρωμένης εκπαίδευσης π.χ.

- χρησιμοποιώντας τα ιδρύματα και τους δασκάλους αυτούς που υπάρχουν, ως κέντρα και πηγή πληροφοριών για τη συνεχή εκπαίδευση των δασκάλων που χρειάζονται πληροφορίες σχετικά με τα μειονεκτούντα άτομα και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Προσλαμβάνοντας, όπου χρειάζεται, δασκάλους με απόσπαση για να βοηθήσουν τα μειονεκτούντα παιδιά που φοιτούν σε κανονικές τάξεις.
- Αυξάνοντας την συνεργασία μεταξύ κανονικών σχολείων και εξειδικευμένων ιδρυμάτων για την ανάπτυξη ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων.
- Αναπτύσσοντας εξατομικευμένα προγράμματα και μεθόδους διδασκαλίας και, όπου απαιτείται, άλλες εκπαιδευτικές στρατηγικές που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών και των νέων.

γ) Να αναπτυχθεί η ενεργός συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών υπηρεσιών και των άλλων υπηρεσιών, όπως υγειονομικών, κοινωνικών, κ.λ.π. για να προετοιμάσουν, να προωθήσουν και να εξασφαλίσουν τη συνέχεια και τη συνέπεια στο πρόγραμμα ένταξης.

δ) Να ενθαρρυνθεί η εφαρμογή ολοκληρωμένης και συνεπούς πολιτικής, λαμβάνοντας υπόψη την οργάνωση της παιδείας, τη διάθεση και διαχείριση πόρων, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των προγραμμάτων ένταξης και τη γενίκευση των ορθών πρακτικών.

ε) Να υπερκερασθούν οι δυσκολίες που ενδέχεται να παρουσιάσουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα της κανονικής εκπαίδευσης για τα μειονεκτούντα παιδιά και νέους, αναπτύσσοντας εξειδικευμένα εκπαιδευτικά προγράμματα και ενθαρρύνοντας τη νέα τεχνολογία, γαι να τονωθεί ακόμα περισσότερο η επικοινωνία και η σχολική παιδεία.

Θα πρέπει επίσης να αναφέρονται περιληπτικά τα προγράμματα και σχέδια που αποσκοπούν στην ενίσχυση της ένταξης στα κανονικά εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών – μελών.

Τα κράτη – μέλη πρέπει να υποστηρίξουν την επιτροπή για να προετοιμάσει μια συνολική έκθεση για την εφαρμογή του προγράμματος Helios και για τις άλλες εξελίξεις όσον αφορά την ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων στην κανονική εκπαίδευση.

Στ) Η επιτροπή, σε συνεργασία με την επιτροπή παιδείας και την ομάδα εργασίας για την εκπαιδευτική ένταξη των μειονεκτούντων παιδιών και νέων θα εξασφαλίσει ότι σε όλες τις προωθούμενες δραστηριότητες και προγράμματα στους τομείς παιδείας, εκπαίδευσης, πολιτικής για τους νέους και μετάβασης στην ενήλικη επαγγελματική ζωή, θα καταβάλλεται προσπάθεια να λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές ανάγκες των μειονεκτούντων ατόμων που επιθυμούν να συμμετάσχουν στις δραστηριότητες αυτές.

Σταθμοί της Ειδικής Αγωγής στην Ελλάδα μετά το 1900

Ο 20ος αιώνας αρχίζει για την Ειδική Αγωγή με την ίδρυση Ειδικών Σχολείων και ιδρυμάτων, με στόχο την προστασία, την εκπαίδευση και περίθαλψη και αργότερα την επαγγελματική κατάρτιση. Την περίοδο αυτή, βασικά τις δραστηριότητες γύρω από το χώρο των αναπήρων τις υιοθετεί και τις ελέγχει η ιδιωτική πρωτοβουλία που χαρακτηριστικό της είναι ο «οίκτος» απέναντι στους ανάπηρους.

Σημαντικοί σταθμοί στην Ελλάδα για το εκπαιδευτικό μας σύστημα και την ειδική αγωγή ιδιαίτερα ήταν:

Η ίδρυση το 1906 στην Καλλιθέα Αθηνών η Φιλανθρωπική Εταιρεία με την επωνυμία «Οίκος τυφλών» με στόχο την προστασία, εκπαίδευση και περίθαλψη των τυφλών παιδιών, ηλικίας 7 – 18 ετών, και με Δ/ντρια τη μεγάλη Ελληνίδα παιδαγωγό Ειρήνη Λασκαρίδου, που για πρώτη στέγαση του ιδρύματος χρησιμοποίησε το σπίτι της. Η ίδια εισήγαγε και εφάρμοσε το σύστημα γραφής των τυφλών Μπράϊλ (Braille) στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια ιδρύονται διάφορα σχολεία ειδική αγωγής όπως το 1946 ο «Φάρος Τυφλών Καλλιθέας» το 1948 στη Θεσ/νίκη η Σχολή Τυφλών Βορείου Ελλάδος με την επωνυμία «Ήλιος» το 1949 στα Σεπόλια η «Αγροτική Τεχνική Σχολή Τυφλών».

Την ίδια περίπου περίοδο μ' αυτή της ίδρυσης του «Οίκου Τυφλών» ιδρύεται το φιλανθρωπικό ίδρυμα «Οίκος Κωφαλάλων Χαραλάμπους και Ελένης Σπηλιοπούλου».

Ο ιδιωτικός τομέας, που αυτή την εποχή ενεργοποιήθηκε έντονα για παιδιά με σημαντικές αναπηρίες δεν έδειξε καμιά δραστηριότητα για τα παιδιά με νοητική καθυστέρηση. Η στάση γενικά του Κοινωνικού συνόλου από την άλλη πλευρά και κατ' επέκταση και της πολιτείας ήταν στάση παραμέλησης και αδιαφορίας.

Η αντίληψη της κοινωνίας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες ήταν ότι «πρόκειται για βοηθητικά μέλη της κοινωνίας, που μόνο κάτω από καθοδήγηση και επίβλεψη είναι δυνατόν να εργασθούν. Δεν πρόκειται το νόημα της ζωής που κερδίζουμε όλοι με την

πείρα και την εργασία να φωτίσει τα βάθη της ψυχής το δεν θα γίνουν ποτέ οι άνθρωποι που θα αντικρίζουν με ασφάλεια και σταθερότητα τη ζωή. Παρ' όλες τις αντιφάσεις και δυσκολίες της εποχής εκείνης το 1937 ιδρύεται το Πρότυπο Ειδικό Σχολείο Αθηνών που ο μεγάλος σταθμός στην πορεία εξέλιξης των Ειδικών Σχολείων στην Ελλάδα. Είναι η πρώτη φορά που εφαρμόζονται παιδαγωγικές και ψυχολογικές αρχές και μέθοδοι που φέρνουν στην κοινωνική και εκπαιδευτική σκηνή το πρόβλημα της εκπαίδευσης των ΝΟΗΤΙΚΑ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΜΕΝΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ, και με την ψήφιση του νόμου Α.Ν. 453/37 προσδιορίζεται η έννοια του νοητικά καθυστερημένου παιδιού και θεσμοθετείται η ίδρυση του πρώτου Ειδικού Σχολείου «προς σημαντική, πνευματική και ηθική περίθαλψη των ανωμάτων και καθυστερημένων παιδιών». Με το νόμο αυτό προβλέπεται και η ίδρυση παρόμοιων σχολείων σ' όλη την Ελλάδα.

Για να εκτελεσθεί ο συγκεκριμένος νόμος γίνεται αναφορά

- α) στο σκοπό των ειδικών σχολείων
- β) στις βαθμίδες
- γ) στη διαδικασία της διάγνωσης
- δ) στις περιπτώσεις των παιδιών που έχουν δικαίωμα να εγγραφούν και να φιλοξενηθούν στο Ειδικό Σχολείο.
- ε) στο αναλυτικό και ωρολόγιο πρόγραμμα και την άσκηση της «παιδαγωγικής εποπτείας»

Μ' αυτόν τον νόμο έχουμε έξι τάξεις, τρεις βαθμίδες και κάθε βαθμίδα δύο τάξεις, και επιδιωκόμενος στόχος ήταν ο ίδιος μ' αυτόν των γενικών σχολείων με τη διαφορά ότι λαμβάνονταν υπόψη οι θεραπευτικές ανάγκες και η βραδεία νοητική εξέλιξη των παιδιών.

Η παιδαγωγική εποπτεία και η παρακολούθηση της λειτουργίας των ειδικών σχολείων γινόταν από Διοικητικό Συμβούλιο που συστάθηκε από το Υπουργείο Παιδείας. Με τον ίδιο νόμο καθιερώθηκε η μετεκπαίδευση στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό των δασκάλων στην Ειδική Αγωγή που ήταν προϋπόθεση για την πρόσληψή τους σε ειδικά σχολεία ή τάξεις.

Το 1937 ιδρύθηκε η «Ελληνική Εταιρεία προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων παιδιών» (Ε.Λ.Ε. Π.Α.Α.Π.) όπου λειτούργησε πρότυπο Φυσικοθεραπευτικό Κέντρο το οποίο ήταν και το πρώτο Φυσικοθεραπευτήριο στην Ελλάδα. Το σχολείο λειτούργησε με το πρόγραμμα των «Κατωτέρων Δημοτικών Σχολείων» και παράλληλα εφαρμόστηκε και θεραπευτική αγωγή. Για τα παιδιά που παρουσίαζαν και νοητική στέρηση το πρόγραμμα διαμορφωνόταν ανάλογα.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και έως το 1950 η αγωγή που ασκείται από ιδιωτική πρωτοβουλία είναι «ιδρυματική»

Το 1953 μια ομάδα νέων επιστημόνων ως επί το πλείστον κυνηγημένους πολιτικά ιδρύουν το πρώτο «Ιατρο-παιδαγωγικό Συμβουλευτικό Σταθμό και την Εταιρία Ψυχικής Υγιεινής και Νευροψυχιατρικής του Παιδιού»

Το 1962 ιδρύεται το «Στουπάθειο» το πρώτο Κέντρο Θεραπευτικής Αγωγής για ασκήσιμα νοητικά καθυστερημένα παιδιά με διευθυντή τον Κώστα Καλαντζή. Το εκπαιδευτικό προσωπικό αυτού του κέντρου αναπτύχθηκε σε διάφορα επίπεδα όπως στην ομαλοποίηση και στην ομοιογένεια, στην πρωτοβουλία και την ποιοτική αναβάθμιση στην εξεύρεση οικονομικών πόρων κ.λ.π. Το κέντρο θέλει να δημιουργήσει πρότυπες μορφές ποιότητας εργασίας. Δεν είναι ένα Σχολείο γραμμάτων δευτερης ποιότητας, είναι ένα αληθινό σχολείο, ένα «εργαστήριο μαθητείας» για τη ζωή, ανοικτό στη ζωή, στημένο μέσα στη ζωή, είχε πει στα εγκαίνια ο τότε διευθυντής του, είναι ένα σχολείο που θα τους δώσει μια θέση μέσα στην ανθρώπινη κοινότητα.

Σήμερα το «Στουπάθειο» λειτουργεί σαν αμιγές «Ειδικό Σχολείο Ασκησίμων Νοηματικά Καθυστερημένων Παιδιών».

Στη συνέχεια έγιναν διάφορα σχολεία ειδικής αγωγής. Τα περισσότερα εποπτεύονται από το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις.

Θεσμική και νομική οργάνωση του εκπαιδευτικού μας συστήματος

Κατά την μεταπολεμική περίοδο οι αντιλήψεις που επικρατούν βασίζονται στη μελέτη για τη σωματική ανάπτυξη και τη νοητική εξέλιξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες που δεν ήταν σε θέση αλλά και ούτε θα ωφελούνταν στο γενικό σχολείο.

Η κρατική πολιτική παρέμβαση κατά την μεταπολεμική εποχή αρχίζει με την προώθηση για θεσμοθέτηση της Ειδικής Αγωγής. Ο πρώτος Νόμος ψηφίζεται και είναι ο 905/51 επί κυβερνήσεως Πλαστήρα που αφορά την εκπαίδευση των τυφλών και την επιδοματική πολιτική, που άρχισε να εφαρμόζεται μετά από 15 χρόνια.

Στο τέλος της δεκαετίας του 50 συστήνεται η Επιτροπή Παιδείας με σκοπό τη μελέτη των προβλημάτων της Παιδείας και των συναφών θεμάτων όπου ελάχιστες αναφορές γίνονται στο χώρο της Ειδικής Αγωγής. Λίγο όμως αργότερα προτείνεται από την Επιτροπή ο διαχωρισμός της κανονικής από την Ειδική εκπαίδευση, όπου μάλιστα αναφέρεται η απαράδεκτη καθυστέρηση για την εκπαιδευτική μέριμνα των ατόμων με ειδικές ανάγκες (10.000 χιλ. Περίπου). Ακόμη να προσληφθεί ειδικός στο Υπουργείο Παιδείας Σύμβουλος για να κατευθύνει τον προγραμματισμό, ίδρυση και οργάνωση, την μόρφωση ειδικού προσωπικού εξεύρεση των απαιτούμενων διδακτικών μέσων κ.λ.π. Όμως μετά από 10 χρόνια γίνεται η ίδρυση «Γραφείου Ειδικής Εκπαίδευσης» στο Υπουργείο Παιδείας, με σκοπό να βοηθηθούν τα παιδιά που δεν μπορούν να φοιτήσουν στο κανονικό σχολείο, και να ωφεληθούν από τα προγράμματα των ειδικών σχολείων.

Τα μέτρα που πήραν οι υπεύθυνοι αυτού του Γραφείου ήταν:

α) Η οργάνωση Σεμιναρίων Θεραπευτικής Παιδαγωγικής στο Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης που στη συνέχεια έγινε και τμήμα Ειδικής Αγωγής για να προπαρασκευασθούν ειδικοί παιδαγωγοί, β) Η ίδρυση μικρών αριθμών Ειδικών Σχολείων στις έδρες Παιδαγωγικών Ακαδημιών, γ) Η εκπόνηση ενός αναλυτικού προγράμματος για τα Ειδικά Σχολεία κ.λ.π.

Έως το 1974 λειτούργησαν πολύ λίγα, κι αυτά σαν μονοθέσια ή διθέσια. Μετά την μεταπολίτευση (το 1974) άρχισε να φαίνεται κάποιο ενδιαφέρον από το επίσημο κράτος. Έτσι τότε η Βουλή των Ελλήνων κατοχύρωσε συνταγματικά τα «δικαιώματα του μειονεκτικού παιδιού».

Το 1975 συγκροτείται η πρώτη «Επιτροπή μελέτης και Προγραμματισμού της Ειδικής Αγωγής» η οποία αποφασίζει:

- α) Την επέκταση της ειδικής μετεκπαίδευσης των δασκάλων από μονοετή σε διετή, και εισάγονται στο αναλυτικό πρόγραμμα και μαθήματα άλλων ειδικοτήτων.
- β) Την αναβάθμιση του γραφείου Ειδικής Εκπαίδευσης σε Τμήμα Ειδικής Αγωγής και αργότερα σε Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής.
- γ) και για πρώτη φορά εισάγεται ο Θεσμός του σχολικού συμβούλου.

Το Μάρτιο του 1981 η Βουλή των Ελλήνων ψήφισε ομόφωνα τον πρώτο νόμο για την Ειδική Αγωγή τον 1143/31-8-1981. Αυτό το γεγονός αποτελεί αναμφίβολα ένα μεγάλο ιστορικό βήμα, γιατί καθιερώνει την Ειδική Αγωγή σαν τομέα του εκπαιδευτικού μας συστήματος και δεσμεύει την πολιτεία να αναλάβει το χρέος της πλέον έναντι των πολιτών με ειδικές ανάγκες.

Στις αρχές του '84 δίνεις τη δημοσιότητα σχέδιο νόμου για τη δομή και λειτουργία της Γενικής Εκπαίδευσης. Για πρώτη φορά βλέπουμε την «ενσωμάτωση» της Ειδικής Αγωγής στο γενικότερο νομικό πλαίσιο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Νόμος 1566/1984).

Η ενσωμάτωση της Ειδικής Αγωγής στο γενικότερο εκπαιδευτικό νομοθετικό πλαίσιο ήταν και είναι αναμφισβήτητα μια καινοτομία και μια αρχή σε αλλαγή της επικρατούσας αντίληψης που ήθελε ακόμα και σε νομοθετικό πλαίσιο, τον παραγκωνισμό και την περιθωριοποίηση των αναπήρων. Με το νόμο αυτό ενσωματώνεται η Ειδική Αγωγή για πρώτη φορά στο πλαίσιο της γενικής εκπαίδευσης και της κρατικής ευθύνης.

Παρ' όλα αυτά ο εκπρόσωπος του ΥΠΕΠΘ Στ. Νικόδημος το (1992) επισημαίνει σημαντικά προβλήματα στο χώρο της Ειδικής Αγωγής όπως:

- Λάθος και παράλειψη το να μην υπάρχει Ειδική Αγωγή στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, που θα έχει την ευθύνη της επιστημονικής μελέτης, έρευνα και στήριξη της Ειδικής Αγωγής και των ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων.
- Λαθεμένος και ξεπερασμένος ο τρόπος επιλογής μετεκπαίδευσης δασκάλων και νηπιαγωγών στην Ε. Α. καθώς και ο αποκλειστικός φορές και τόπος μετεκπαίδευσης καθώς και η μη ύπαρξη μετεκπαίδευσης στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση σε θέματα Ε.Α.
- Παράλειψη ή ανεπάρκεια σχολικών συμβούλων Ε.Α. και η ουσιαστική οργάνωση και στήριξη της λειτουργικότητας των ιδίων και των γραφείων τους, και άλλα πολλά ακόμη.

Οι πιο χαρακτηριστικές διαφορές ανάμεσα στον προηγούμενο και τον τελευταίο νόμο είναι οι εξής:

- α) στον Ν. 1143 τα άτομα με προβλήματα αποκαλούνται αποκλίνοντα ενώ στον Ν. 1566 άτομα με ειδικές ανάγκες.
- β) κατά τον Ν. 1143 άρθρο 7 αρμόδιο για την ιατροπαιδαγωγική εξέταση είναι το ΥΠΕΠΘ, ενώ κατά τον Ν. 1566 άρθρο 33 το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.
- γ) Στον 1143 η ένταξη στην κοινωνική ζωή και την επαγγελματική δραστηριότητα γίνεται ανάλογα με τη δυνατότητα των ατόμων με ειδικές ανάγκες ενώ στον 1566 η ένταξη στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο επιδιώκεται οπωσδήποτε.

Ένας από τους βασικούς στόχους της Ε.Α. είναι η αντικειμενική και ικανή αξιολόγηση σύμφωνα με την ατομική ιδιομορφία κάθε παιδιού, έτσι ώστε να του δοθεί ίση και δίκαιη εκπαιδευτική ευκαιρία να εξελιχθεί και να ελαχιστοποιηθεί η διάκριση διαφορών μεταξύ ομάδων μαθητών στη σχολική επίδοση. Οι στόχοι της Ε.Α. είναι και επιβάλλεται να είναι ίδιοι μ' αυτούς της κανονική εκπαίδευσης, ανεξάρτητα από τις μορφές προσαρμογής, που απαιτούνται στις διάφορες παιδαγωγικές καταστάσεις. Πρέπει να αποδεχτούμε τα άτομα με ειδικές ανάγκες και να τους δεχθούμε σαν ισότιμους, να

τους αφήσουμε να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική, επαγγελματική και κοινωνική ζωή, έτσι ώστε να αποκτήσουν και οι ίδιοι εμπειρίες.

Η ιδιαιτερότητα της Ειδικής Αγωγής καθορίζεται και όχι βάσει των τυπικών και ειδικών μεθόδων, θεραπειών και προωθήσεων. Η Ειδική Αγωγή απαιτεί μια επιστημονική εξέλιξη της Γενικής Παιδαγωγικής, μια εμβάθυνση και μια επεξεργασία και ανάλυση των παιδαγωγικών προβλημάτων και είναι ένας τομέας της εκπαίδευσης που δέχεται επιρροές από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει.

Η Ειδική Αγωγή παρέχεται:

- α) Σε κανονικά σχολεία
- β) Σε ειδικές τάξεις
- γ) Σε ειδικά νηπιαγωγεία
- δ) Σε ειδικά σχολεία
- ε) Σε οποιονδήποτε χρόνο και χώρο εκτός και εντός οικογένειας

Δεν έχουν εκδοθεί τα προεδρικά διατάγματα του Ν. 1566/85 που αφορούν εκτός των άλλων και στη σύσταση, σύνθεση, συγκρότηση συλλογικών οργάνων, την ιατροδιαγνωστική εξέταση, φοίτηση, προγράμματα, μέσα. Η οργάνωση και λειτουργία των Σ.Μ.Ε.Α. στηρίζεται στο Π.Δ. 603/1982 που εκδόθηκε με βάση τον Ν. 1143/81.

Η μη σωστή οργάνωση και λειτουργία του προβλεπόμενου από το νόμο 1566/85 Συμβουλίου Ειδικής Αγωγής (Σ.Ε.Α) και η μη πλαισίωσή του με ειδικούς επιστήμονες καθώς και η μη στελέχωση του παιδαγωγικού ινστιτούτου με συμβούλους ή άλλους εξειδικευμένους σε θέματα ειδικής αγωγής στερεί από αυτό τον ευαίσθητο τομέα της εκπαίδευσης την επιστημονική έρευνα και υποστήριξη σε σημείο να μην υπάρχει συντονισμός για την εκπόνηση προγραμμάτων, επιμόρφωση προσωπικού, εγκυρότερη διαδικασία διάγνωσης κ.ά.

Συνεπώς με όσα εκτέθηκαν, διαπιστώνεται ότι επιβάλλεται για την εύρυθμη λειτουργία της Ειδικής Αγωγής, πέραν των Προεδρικών Διαταγμάτων που πρέπει να εκδοθούν και αφορούν το εκπαιδευτικό σύστημα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, να

οργανωθεί και να στελεχωθεί το παιδαγωγικό ινστιτούτο με ειδικούς επιστήμονες που θα είναι υπεύθυνοι για τα παρακάτω θέματα.

ΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Το Ειδικό Σχολείο είναι μια «ειδική» μορφή της βασικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Ο Καλαντζής γράφει ότι: «Το Ειδικό Σχολείο είναι ο κύριος χώρος, όπου λειτουργείται η Ειδική Αγωγή. Το Ειδικό Σχολείο είναι στην κυριολεξία «Σχολείο» όπως τα άλλα, ασκεί «αγωγή», και έχει σαν αντικείμενο να διδάσκει και να διαπαιδαγωγεί τα «παιδιά». Όπως και το γενικό Δημοτικό σχολείο είναι κι αυτό ένα «Σχολείο Κατωτέρας Γενικής Εκπαίδευσης», γιατί έχει για στόχο του τον ηθικοκοινωνικό άνθρωπο και τον ικανό να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ζωής. Ο τελικός σκοπός λοιπόν, είναι ο ίδιος, με μια διαφορά στα μέσα και στο βαθμό της πραγματώσεώς του, εξ' αιτίας του ειδικού αντικειμένου, του ειδικού παιδιού».

Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα παρατηρείται ένας ενθουσιασμός για αλλαγή καταστάσεων ίδρυση Ειδικών Τάξεων, παράλληλων τάξεων, ενσωμάτωση, κ.λ.π. Τίθεται όμως το ερώτημα τι προϋποθέσεις υποδομής υπάρχουν. Ο Καλαντζής πιστεύει ότι «Η μεγάλη ανάπτυξη των Ειδικών Σχολείων του Εκπαιδευσιμου τύπου είναι δείγμα «Κοινωνικής απόρριψης».

Η τάση αυτή της αύξησης των Ειδικών Σχολείων και Ειδικών Τάξεων, η ραγδαία αυτή εξέλιξη των Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής φαίνεται από τον πίνακα του Δελτίου Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής, εκδ. Ο.Ε.Δ.Ε του 1995.

Τίθεται ο προβληματισμός σύμφωνα με τον πίνακα κατά πόσο τα παιδιά που φοιτούν σ' αυτές τις μονάδες έχουν πράγματι πρόβλημα νοητικό - λειτουργικό ή έχουν πρόβλημα που προέρχεται γενικότερα από τη στάση του γενικού κοινωνικού συνόλου; Μήπως είναι παιδιά που έχουν σαν μοναδική αναπηρία το ότι κατάγονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, ή ακόμη από χαμηλές κοινωνικές τάξεις ή μήπως είναι παιδιά που «δυσκολεύονται» στην εκπαιδευτική διαδικασία;

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Η εξέλιξη του αριθμού των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων, των μαθητών και του προσωπικού του

Σχολικό έτος	Ειδικές εκπ/κές μονάδες			Μαθητές	Εκπ/κοί	Οργαν. Θέσεις ειδικών κλάδων ²	Θέσεις Σχολικών συμβούλ. Ειδικής Αγωγής
	Ειδικά σχολεία	Ειδικές τάξεις ή τμήματα σε καν. Σχολεία	Σύνολο ΣΜΕΑ ¹				
1978 - 79	67	-	67	1997	163	-	-
1979 - 80	75	-	75	2092	184	-	2
1980 - 81	84	-	84	2360	212	-	2
1981 - 82	87	-	87	2536	213	-	4
1982 - 83	122	-	122	2725	332	-	4
1983 - 84	139	7	146	3241	-	-	8
1984 - 85	142	25	167	3484	471	-	8
1985 - 86	152	105	257	4989	619	-	8
1986 - 87	150	141	291	5330	641	24	8
1987 - 88	160	221	381	6929	777	64	8
1988 - 89	164	285	449	8200	850	200	16
1989 - 90	170	368	538	9150	950	200	16
1990 - 91	183	460	643	10200	1122	200 (157)	16 (11)
1991 - 92	186	520	706	12383	1200	200 (151)	16 (10)
1992 - 93	200	602	802	14136	1370	200 (155) ³	16 (16) ³

¹ ΣΜΕΑ : Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής

² Ειδικοί κλάδοι: Ψυχολόγων, Κοινωνικών Λειτουργών, λογοθεραπευτών, Φυσιοθεραπευτών, Εργοθεραπευτών, Επιμελητών Ειδικής Αγωγής

³ Θέσεις στελεχωμένες

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Αριθμού ΣΜΕΑ κατά βαθμίδα και κατηγορία αναπηρίας

α.α	ΚΑΤΗΓΟΡΕΣ	ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ					ΣΥΝΟΛΟ
		ΝΗΠΙΑΓ.	ΔΗΜΟΤ.	ΓΥΜΝΑΣ.	ΛΥΚΕΙΑ	ΤΕΣΣΕΑ	
1	Τυφλών και αμβλυόπων	2	3				5
2	Κωφών και βαρηκόων	9	13	5	4	4	35
3	Σωματικά αναπήρων	5	9	3	2	1	20
4	Νοητικά καθυστερημένων	24	114			2	140
	ΣΥΝΟΛΟ ΕΙΔΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ	40	139	8	6	7	20
	ΣΥΝΟΛΟ ΕΙΔΙΚΩΝ ΤΑΞΕΩΝ		602				602
	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΜΕΑ	40	741	8	6	7	802

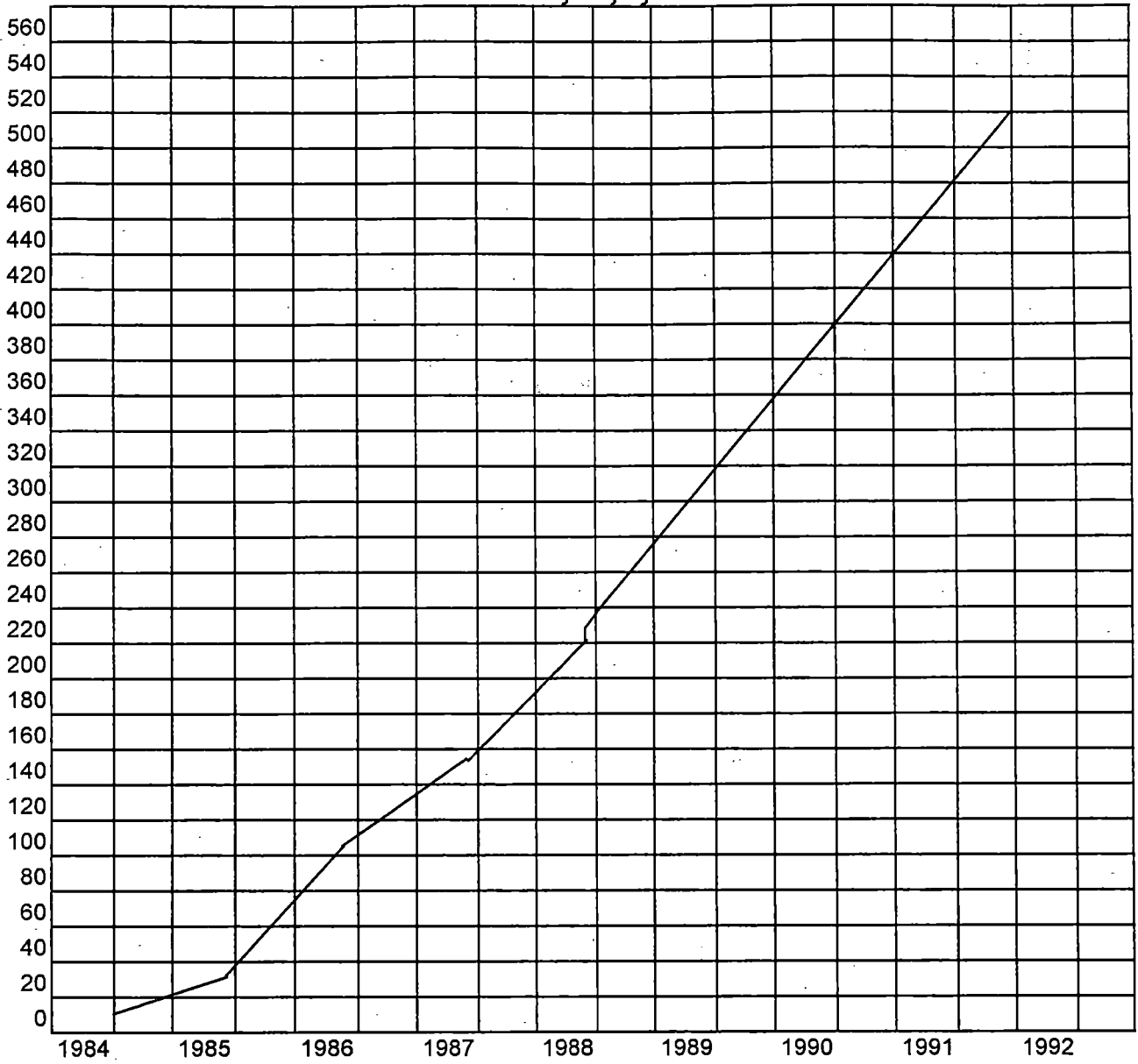
Το δελτίο πληροφοριών Ειδικής Αγωγής βέβαια μας αναφέρει ότι η εποχή που η οικογένεια ντρεπόταν και σχηματιζόταν αν είχε κάποιο μέλος της με ειδικές ανάγκες και γι' αυτό το έκρυβε, είχε πια περάσει.

Σήμερα, οι ποικίλες περιπτώσεις ατόμων με ειδικές ανάγκες και μάλιστα παιδιών, «αποκαλύπτονται» και επιζητούν σωστή αντιμετώπιση και λύση ή βελτίωση του προβλήματος. Γι' αυτό και ο πολύπτυχος τομέας της Ειδικής Αγωγής, μεγαλώνει και οι απαιτήσεις για ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα πολλαπλασιάζονται.

ΙΣΤΟΓΡΑΜΜΑ : Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΣΜΕΑ

Ειδικά σχολεία

Ειδικές τάξεις

Πηγή: Νικόδημος Στ, «Αγωγή και εκπαίδευση των παιδιών με Ειδικές Ανάγκες στην Ελλάδα: γενικές διαπιστώσεις, σύγχρονες τάσεις - προοπτικές¹¹

Πέρα από τα στατιστικά στοιχεία που δείχνουν οι παραπάνω πίνακες, ένας σημαντικός αριθμός μαθητών με ειδικές ανάγκες και ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες, οι οποίες έχουν βεβαιωθεί από τις αρμόδιες διαγνωστικές υπηρεσίες, βρίσκεται μέσα στα κανονικά σχολεία και σύμφωνα με τις εγκύκλιες του Υ.Π.Ε.Π.Θ. πρέπει να αντιμετωπίζονται με κατανόηση, επιείκεια και διακριτική εξατομικευμένη προσέγγιση, όταν και όσο απαιτείται κατά περίπτωση, στα πλαίσια της σχολικής ενσωμάτωσης στη φυσική μαθητική κοινότητα και της παροχής ισοδύναμων εκπαιδευτικών ευκαιριών. Ο αριθμός των μαθητών για τους οποίους γίνεται λόγος δεν είναι γνωστός. Ο αριθμός αυτός συμπεριλαμβάνει και τους μαθητές με ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες, με οριακή νοημοσύνη και λιγότερο ή καθόλου εμφανείς ψυχοπνευματικές και αισθητηριακές αδυναμίες και άλλες ιδιαιτερότητες, καθώς και εκείνους που για οργανωτικούς και γεωγραφικούς λόγους και παρά την εμφανέστατη αναπηρία ή μειονεξία τους δεν μπορούν να ενταχθούν σε κατάλληλο ειδικό σχολείο ή εκπαιδευτικό πρόγραμμα, αφού κάτι τέτοιο δε λειτουργεί στην περιοχή τους, (ο αριθμός αυτός των μαθητών ανέρχεται στο 10% κατά τις διεθνείς στατιστικές και θεωρείται πολύ μεγάλος). Οι μαθητές στους οποίους παρέχεται Ειδική Αγωγή στην Ελλάδα δεν ξεπερνά τις 15.000. Οι υπόλοιποι μαθητές με Ειδικές Ανάγκες ή επισκέπτονται το γενικό λύκειο ή δεν εγγράφονται καθόλου στο σχολείο. Είναι επιτακτική ανάγκη όλοι οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης να εκπαιδεύονται και να επιμορφώνονται ουσιαστικά, ώστε να μπορούν να αντιμετωπίζουν σωστά και μεθοδικά και τους μαθητές της τάξης τους, που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Η μεταφορά των μαθητών με ειδικές ανάγκες προς και από τα σχολεία τους (ΣΜΕΑ) γίνεται τις περισσότερες περιπτώσεις με αυτοκίνητα που πληρώνουν οι κατά τόπους Νομαρχίες.

Η στέγαση των διάφορων ΣΜΕΑ γίνεται κατά κανόνα, στα υπάρχοντα σχολικά συγκροτήματα της Γενικής Εκπαίδευσης σε ικανοποιητικό επίπεδο. Υπάρχουν όμως και ανεξάρτητες ΣΜΕΑ. Σε μερικές περιπτώσεις οι στεγαστικές συνθήκες είναι πολύ καλές και υποδειγματικές, ενώ σε μερικές άλλες είναι από απαράδεκτες ως πενιχρές.

Ο εξοπλισμός με ειδικό διδακτικό υλικό και ειδικά μέσα που διευκολύνουν την ειδική εκπαίδευση, δεν είναι επαρκής, εκτός ορισμένων περιπτώσεων.

Τα διδακτικά βιβλία παρέχονται σε όλα τα σχολεία από τον Ο.Ε.Β. ακριβώς όπως και στα κανονικά σχολεία. Ειδικά διδακτικά βιβλία παρέχονται μόνο στα τυφλά παιδιά δια του Κ.Ε.Α.Τ., όπου ομάδα εκπαιδευτικών μεταγράφει τα διδακτικά βιβλία του δημοτικού σχολείου στο σύστημα BRAILLE. Το Υ.Π.Ε.Π.Θ. έχει ακόμη εκδόσει και διαμοιράσει στους μαθητές των ειδικών σχολείων κωφών, μια σειρά βοηθητικών βιβλίων για την ανάπτυξη του γραπτού λόγου.

Βάσει του Υ.Π.Ε.Π.Θ. οι κατηγορίες των παιδιών που μπορούν να εξυπηρετηθούν από τα ειδικά σχολεία και τις ειδικές τάξεις είναι παιδιά:

- α) τυφλοί και με προβλήματα όρασης
- β) κωφοί και βαρήκοα
- γ) νοητικά καθυστερημένα
- δ) κοινωνικά δυσπροσάρμοστα
- ε) σωματικά ανάπηρα
- στ) με μαθησιακές δυσκολίες

¹¹ εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθην. 1994 τομος Β σελ. 623 - 631

3 ^{ος} Πίνακας ¹²	
Αριθμός μαθητών σε προγράμματα Ειδικής Αγωγής κατά το σχολικό έτος 1994 - 95	
Είδος αναπηρίας	α' βήθια και β' βήθια εκπαίδευση
Με προβλήματα όρασης	108
Κωφοί – Βαρήκοι	719
Κοινωνικά δυσπροσάρμοστοι	130
Σωματικά ανάπηροι	430
Νοητικά καθυστερημένοι	2.486
Με μαθησιακές δυσκολίες	10.483
Σύνολο	14.356

Αναμφισβήτητα, η Ειδική Αγωγή και ειδικότερα τα ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα σφραγίζουν την ποιότητα ολόκληρου του εκπαιδευτικού κοινωνικού μας συστήματος. Συνεπώς αποτελεί χρέος πρώτης προτεραιότητας της Πολιτείας και ειδικότερα του αρμόδιου Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, τόσο η κατάρτισή τους όσο και εφαρμογή και η διαρκή βελτίωσή τους.

Για τη σωστότερη εφαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων απαραίτητη ήταν η στελέχωση των σχολικών μονάδων της ειδικής αγωγής και ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης. Έτσι χρησιμοποιείται εκπαιδευτικό προσωπικό στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση το λεγόμενο ειδικό προσωπικό το οποίο βέβαια σε σχέση με τον αριθμό των μαθητών και των μονάδων εκπαίδευσης ειδικής αγωγής είναι ελάχιστο.

¹² Πηγή: ΥΠΕΠΘ Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής.

Οι θέσεις κατά κλάδους Ειδικού και Διοικητικού προσωπικού για την επάνδρωση αυτών των μονάδων είναι σύμφωνα με το Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής.

Α΄ Ειδικό Προσωπικό:			
Κλάδος ΑΤ19	Θεραπευτών του λόγου	Θέσεις	10
Κλάδος ΑΤ 20	Επαγγελματικών συμβούλων	«	1
Κλάδος ΑΤ21	Ψυχολόγων	«	50
Κλάδος ΑΡ2	Επιμελητών	«	40
Κλάδος ΑΡ3	Θεραπευτών του λόγου	«	10
Κλάδος ΑΡ4	Επαγγελματικών συμβούλων	«	1
Κλάδος ΑΡ5	Φυσικοθεραπευτών	«	15
Κλάδος ΑΡ6	Εργασιοθεραπευτών	«	15
Κλάδος ΑΡ7	Κοινωνικών λειτουργών	«	60
Σύνολο θέσεων			202

Β΄ Διοικητικό Προσωπικό:¹³			
Κλάδος ΜΕ1	Διοικητικών Υπαλλήλων	Θέσεις	10
Κλάδος Σει1	Κλητήρων, Επιστατών,	«	30
	Φυλάκων, νυκτοφυλάκων	«	
Σύνολο θέσεων			40

Οι ειδικές τάξεις είναι ένας θεσμός που στοχεύει στη σχολική ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Συγκεκριμένα δέχονται παιδιά του σχολείου που

παρουσιάζουν ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες ή προβλήματα συμπεριφοράς και φοιτούν σ' αυτές μόνο λίγες ώρες την εβδομάδα (3 – 6), ενώ τις υπόλοιπες παρακολουθούν την κανονική τους τάξη. Το ΥΠΕΠΘ υποστήριξε σε μεγάλο βαθμό τις ειδικές τάξεις με αποτέλεσμα σήμερα να είναι και το μοναδικό ίσως μοντέλο σχολικής ένταξης χωρίς να υπάρχει ιδιαίτερη μελέτη. Η ραγδαία εξέλιξη των Ειδικών Τάξεων φαίνεται από τον πίνακα 1 όπου βλέπουμε ότι η σχολική χρονιά 1983 – 84 υπήρχαν μόνο 7 Ειδικές Τάξεις, πέντε χρόνια αργότερα 285 και μετά από 9 χρόνια 602 Ειδικές Τάξεις.

Με την αύξηση των Ειδικών Τάξεων υπάρχει ο κίνδυνος να έχουμε μαθητές α' και β' κατηγορίας και τη δημιουργία μικρογκέτων στο χώρο του σχολείου.

Ο Ν. 1566/85 (αριθ. 32 – 36) υιοθετεί για πρώτη φορά την ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες σε γενικά σχολεία με τη λειτουργία των «ειδικών τάξεων» και με απώτερο σκοπό την εγκατάλειψη ίδρυσης ειδικών σχολείων. Τις Ειδικές Τάξεις τις επισκέπτονται συνήθως παιδιά με ελαφρά νοητική καθυστέρηση ή παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, χωρίς να τους εξασφαλίζεται η εξατομικευμένη διδασκαλία. Παιδιά με μέτριες ή και πιο βαριές αναπηρίες αποκλείονται, και μ' αυτό τον τρόπο αποκλείεται εκ των προτέρων και κάθε προσπάθεια «ενσωμάτωσης» που θέλει ο παραπάνω νόμος.

Ο βασικότερος πυρήνας όμως και ο εφαρμοστής όλων των Νόμων, των μεθόδων και των προγραμμάτων ενός ΣΜΕΑ είναι αναμφισβλήτητα ο Ειδικός Παιδαγωγός. Είναι ο αναφισβήτητος, ο αναντικατάστατος φορέας και λειτουργός της Ειδικής Αγωγής. Το έργο του είναι τόσο υπεύθυνο και βαθύτατα ανθρώπινο γι' αυτό η μόρφωση και το ήθος πρέπει να έχει υψηλές απαιτήσεις από επιστημονική και ανθρώπινη άποψη. Εάν ο δάσκαλος του κανονικού παιδιού είναι μια φορά δάσκαλος, ο δάσκαλος του μειονεκτικού δύο φορές, γι' αυτό επιλέγονται και επιβάλλεται να επιλέγονται για ειδικευση όσοι από τους άριστους δασκάλους το επιθυμούν. Οι ειδικός παιδαγωγός

¹³ Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής ΥΠΕΠΘ

καθημερινά έρχεται σε αντιμετώπιση με τις δυσκολίες που παρουσιάζει η εξατομικευμένη διδασκαλία και γενικότερα η ατομική ενασχόληση.

Σύμφωνα με το Ν. 1566/85 (άρθρο 35 παρ. 9) λέει:

« Για την τοποθέτηση νηπιαγωγών και δασκάλων στις μονάδες ειδικής αγωγής απαιτείται και πτυχίο διετούς μετεκπαίδευσης στο Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Μαρασλείου Διδασκαλείου Δημοτικής Εκπαίδευσης (Μ.Δ.Δ.Ε) ή μετεκπαίδευση σε Α.Ε.Ι. ημεδαπής ή αλλοδαπής ή πενταετής διδακτικής υπηρεσία σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής».

Η εισαγωγή των υποψηφίων – Δασκάλων και Νηπιαγωγών στο Διδασκαλείο για μετεκπαίδευση γίνεται κατόπιν γραπτών εξετάσεων. Η Ειδική Αγωγή απαιτεί και προϋποθέτει από τους εκπαιδευτικούς ορισμένη καταλληλότητα, η οποία δε αποκτάται μόνο αλλά αναπτύσσεται, και διαμορφώνεται. Οι γνώσεις της Ειδικής Αγωγής σ' όλους τους παιδαγωγούς είναι απαραίτητες για να μπορέσουν να κατανοήσουν τις αρχές της Ειδικής Αγωγής. Επίσης στον ψυχολογικό τομέα πρέπει να γνωρίζει τι σημαίνει ειδικό άτομο για την ψυχική εξέλιξη και κατάσταση ενός παιδιού, π.χ. πως μερικές δυνάμεις του παραλύουν και άλλες ερεθίζονται, πως αυξάνεται η τάση της επιθετικότητας, πως μειώνονται οι δυνατότητες επίδοσής του, πως η ψυχική ενέργεια καταναλώνεται στην προσπάθειά του για εσωτερική ισορροπία, πως πολύ απλά πράγματα που κάθε παιδί μπορεί απ' μόνο του γίνονται τεράστια προβλήματα επειδή το ειδικό άτομα απλώς και μόνο δεν μπορεί να γνωρίζει πάντα τι απαιτούν οι άλλοι απ' αυτό. Η στάση του είναι πολύ σημαντική επειδή ακριβώς αυτή η στάση λειτουργεί και ως πρότυπη συμπεριφορά σ' έναν ευρύτερο κοινωνικό κύκλο. Ο Παιδαγωγός είναι αυτός που πρώτος θα γνωρίσει λόγου χάριν μια γλωσσική μειονεκτικότητα του παιδιού και είναι αυτός που θα επιστήσει την προσοχή στους γονείς για το πόσο σοβαρό ή όχι είναι το πρόβλημα, για το αν χρειάζεται ή όχι θεραπεία, για το που θα πρέπει να απευθυνθούν κ.λ.π. Πρέπει να είναι σε θέση να γνωρίζει και να ξεχωρίζει τις ιδιαιτερότητες του κάθε παιδιού και τις μειονεκτικές του εξελίξεις.

Ο Καλαντζής πιστεύει ότι :

«βασικά ο δάσκαλος σ' όποια βαθμίδα κι αν υπηρετεί, πρέπει να μνηθεί και στην Ειδική Αγωγή. Ο ρόλος του σήμερα έχει αλλάξει, η σύγχρονη παιδαγωγική σκέψη και πράξη εμπλουτίζεται από τις ιδέες και προόδους των Ειδικών Επιστημών του παιδιού».

Ο κ. Στ. Νικόδημος αναφέρει για το σχολείο την ειδική εκπαίδευση, τους εκπαιδευτικούς του και το πνεύμα του εκπαιδευτικού μας συστήματος στην ειδική αγωγή τα εξής:

Πιστεύω ακράδαντα ότι οι σύγχρονες παιδαγωγικές και κοινωνικές τάσεις, απαιτήσεις και προοπτικές θέλουν την αντιμετώπιση του παιδιού με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να συντελείται με διακριτικότητα, μεθοδικότητα, αγάπη, κατανόηση και ευθύνη μέσα σ' ένα σχολείο για όλους, χωρίς υποτιμητικές διακρίσεις και περιθωριοποιήσεις ή απλές συμπάθειες. Σ' ένα σχολείο που σέβεται την προσωπικότητα κάθε παιδιού και του προσφέρει αγωγή, και εκπαίδευση λαμβάνοντας υπόψη τις ατομικές διαφορές, τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του καθενός. Σ' ένα σχολείο, όπου οι λειτουργοί του δεν προσκολλώνται στη στείρα και πιστή εφαρμογή αναλυτικών προγραμμάτων και μιας «κρατικής διδακτικής», που μοιάζουν με «Προκρούστεια κλίνη» για κάθε παιδί και μάλιστα με ειδικές ανάγκες, αλλά που είναι κατάλληλα καταρτισμένο και με πίστη και αγάπη για το έργο τους ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝ κάθε φορά που διδάσκου, επιτυγχάνοντας έτσι την εσωτερική διαφοροποίηση της εκπαιδευτικής – διδακτικής διαδικασίας ανάλογα με τις περιπτώσεις και αποφεύγοντας το συνηθισμένο αυτοσχεδιασμούς. Ένα σχολείο που δρα συνεχώς, ως ένας ζωντανός οργανισμός αρμονικά, συνεργαστικά και συντονισμένα, με μοναδικό στόχο την αγωγή και εκπαίδευση του παιδιού, για να γίνει ελεύθερος, υπεύθυνος, αξιοπρεπής, δημοκρατικός και δημιουργικός πολίτης.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ - ΕΝΤΑΞΗ

α. - Έννοια - Ορισμοί

Η ενσωμάτωση είναι τόσο μια αρχή οργάνωσης και διοίκησης της ειδικής αγωγής, όσο και ένας τελικός σκοπός της.

Η ενσωμάτωση ως αρχή απαιτεί κάθε παιδαγωγική ενέργεια και μεταχείριση, κάθε διευθέτηση του περιβάλλοντος της τάξης ν' αποβλέπει στην κανονική συμπεριφορά του ατόμου με ειδικές ανάγκες.

Όλα τα μέσα της αγωγής, οι εκπαιδευτικές μονάδες, τα προγράμματα διδασκαλίας, το περιβάλλον όπου το άτομο ζει, πρέπει να συντελούν στην εκπλήρωση του σκοπού αυτού. Άρα πρέπει να αποφεύγονται οι καταστάσεις εκείνες που δυσχεραίνουν την επίτευξη του.

Η ενσωμάτωση ως σκοπός σημαίνει την εξομάλυνση της συμπεριφοράς του ατόμου με τέτοιο βαθμό, ώστε να γίνει αποδεκτό από την κοινωνία, να ενταχθεί στους κόλπους της και να αφομοιωθεί από αυτή σαν ένα από τα μέλη της. Όλα τα άτομα πρέπει να έχουν το μερίδιο τους στις ευκαιρίες για ολοκλήρωση και αυτοπραγμάτωση. Είναι αμετάκλητη η απόφαση να πολεμηθεί η άποψη για εκπαίδευση των ειδικών και των συνηθισμένων παιδιών σαν ν' αποτελούν δύο διαφορετικές ομάδες παιδιών. Πρέπει να υποστηρίζεται ολόψυχα η αρχή παροχής κοινών προγραμμάτων για όλα τα παιδιά.

Η σχολική ενσωμάτωση είναι ευρεία. Ποικίλει ανάλογα με τις επικρατείσες συνθήκες. Με βάση το ποσοστό χρόνου κοντά το οποίο φοιτά βρίσκεται μέσα το παιδί στην κανονική τάξη και το περιεχόμενο ενσωμάτωσης και διδασκαλίας, μπορούμε να ορίσουμε το βαθμό και την έκταση της σχολικής ενσωμάτωσης.

Με βάση το ποσοστό χρόνου:

- α) πλήρη ενσωμάτωση σε κανονική τάξη

β) ενσωμάτωση σε κανονική τάξη με παροχή συμβουλευτικής βοήθειας στο δάσκαλο

γ) παροχή βοήθειας από ειδικό δάσκαλο στα παιδιά με ειδικές ανάγκες μέσα στην κανονική τάξη

δ) παροχή βοήθειας κάποιου χρόνου εκτός κανονικής τάξης (Τμήμα Ενισχυτικής Διδασκαλίας ή Ειδική Τάξη)

Με βάση το περιεχόμενο:

α) Χωροταξική ενσωμάτωση. Αυτή περιλαμβάνει την κοινή παρουσία των παιδιών με ειδικές ανάγκες και των κανονικών στο ίδιο σχολικό χώρο και την χρήση των ίδιων εγκαταστάσεων.

β) Κοινωνική ενσωμάτωση. Αυτή προϋποθέτει τη χωροταξική ενσωμάτωση. Περιλαμβάνει συγκεκριμένες επιλογές, μεθόδους και προσεγγίσεις με στόχο την έναρξη και αύξηση των κοινωνικών επαφών και ανταλλαγών μεταξύ των παιδιών με ειδικές ανάγκες και των κανονικών και

γ) Διδακτική ενσωμάτωση. Αυτή έχει σαν προϋπόθεση τη διδακτική και συνδέεται με την κοινωνική ενσωμάτωση. Περιλαμβάνει τη διδασκαλία μέσα στην κανονική τάξη στο ίδιο αντικείμενο των παιδιών με ειδικές ανάγκες και των υπόλοιπων παιδιών.

Η σχολική – εκπαιδευτική ενσωμάτωση των ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι ένας από τους βασικούς στόχους της εκπαιδευτικής πολιτικής σ' όλες τις ανεπτυγμένες χώρες, να απολαμβάνουν τις ίδιες ευκαιρίες που απολαμβάνουν και τα μη ειδικά άτομα. Επιδίωξη είναι η όσο το δυνατόν ουσιαστικότερη συνύπαρξη ατόμων με ειδικές ανάγκες και μη.

ΠΟΤΕ ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ

Στις αρχές του 1960 παρατηρείται κάποια διαφοροποίηση από τις παραδεκτές ιδέες σ' ότι αφορά την εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Αρχίζουν να ακούονται φωνές υπέρ της ένταξης των παιδιών με εκπαιδευτικές δυσκολίες στις κανονικές τάξεις.

Με το ξεκίνημα της δεκαετίας του 1970 στις Η.Π.Α. ύστερα από σειρά δικαστικών αποφάσεων που διάτασσαν την επιστροφή των παιδιών με ειδικές ανάγκες στα κανονικά σχολεία αυξήθηκε η ανάγκη για ένταξη. Η απομόνωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες από τον κύριο κορμό του εκπαιδευτικού συστήματος θεωρήθηκε πως καταπατούσε βασικές θεμελιώδεις πρόνοιες του συντάγματος που αναφέρονται στην ίση μεταχείριση των πολιτών.

Το 1965 θεσπίστηκε στις Η.Π.Α. ο νόμος P.L. 94 – 142 που δίνει στα παιδιά με ειδικές ανάγκες το δικαίωμα για μια ελεύθερη, κανονική, δημόσια εκπαίδευση.

Στο μεταξύ οι παιδαγωγικές αντιλήψεις συνηγορούν υπέρ της εκπαίδευσης όλων των παιδιών και οι κοινωνιολογικές θέσεις τονίζουν ότι ο διαχωρισμός διευρύνει την ανισότητα ευκαιριών και προδιαγράφει το μέλλον ατόμων ή ομάδων. Η επίδραση αυτών των ρευμάτων δημιουργεί την ανάγκη της οργάνωσης νέων μορφών οργάνωσης της Ε.Α. που να εξασφαλίζουν ισότητα ευκαιριών, να μεγιστοποιούν τις δυνατότητες όλων των παιδιών και να αποκλείουν την προδιαγραφή του μέλλοντος ατόμων ή ομάδων.

Σταθμό της συνεκπαίδευσης αποτελεί η απόφαση της 14^{ης} Μαρτίου 1987 του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που έχει δημοσιευθεί στην επίσημη εφημερίδα της κοινότητας. Συνιστά στα Κράτη – μέλη να δραστηριοποιηθούν προγραμματισμένα κατά την τετραετία 1988 – 1991, με στόχο τη σχολική ενσωμάτωση των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Το σύνθημα που κυριαρχεί «Ένα σχολείο για όλους» γίνεται σιγά – σιγά πράξη.

Στη χώρα μας το ΥΠ.Ε.Π.Θ. εφάρμοσε (1989 – 91): σε ειδικές και εκπαιδευτικές μονάδες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (στις ευρύτερες περιοχές Αττικής και Θεσ/νίκης) πρόγραμμα σχολικής ενσωμάτωσης. Υπεύθυνοι ήσαν στις δύο τοπικές επιτροπές ανά ένας σχολικός Σύμβουλος ειδικής αγωγής.

Σε εγκύκλιο του ΥΠ.Ε.Π.Θ., που είναι εναρμονισμένη με το πνεύμα των ανακοινώσεων των Επίσημων Εφημερίδων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τονίζεται ποιες προσπάθειες πρέπει να καταβάλλονται με στόχο τη σχολική ενσωμάτωση.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μέσω του προγράμματος «ΗΛΙΟΣ» δεν επιχορηγεί χρηματικά τις σχετικές προσπάθειες αλλά παρέχει τεχνική βοήθεια (οργάνωση συνεδρίων, ανταλλαγή επισκέψεων συνεργατών του προγράμματος «ΗΛΙΟΣ», ανταλλαγή εντύπου ενημερωτικού υλικού, κ.λ.π.).

ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ (ΠΑΠΕΑ)

Τα περισσότερα από τα άτομα με ειδικές ανάγκες μπορούν κάτω από ορισμένες εκπαιδευτικές, κοινωνικές και άλλες συνθήκες, να ενταχθούν στο κοινό σύστημα εκπαίδευσης.

Με βάση την αντίληψη αυτή συντάχθηκε από το υπουργείο το πλαίσιο του Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής (ΠΑΠΕΑ), δηλαδή της ενσωμάτωσης με υποστήριξη από δασκάλους ειδικής αγωγής, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα, α) να επιλέγουν στόχους και δραστηριότητες, ανάλογα με τις δυνατότητες και τις ανάγκες των παιδιών, β) να σχεδιάζουν και να εφαρμόζουν ευέλικτα προσαρμοσμένα διδακτικά προγράμματα και

γ) να συνεργάζονται με επιτυχία με το προσωπικό άλλων ειδικοτήτων (π.χ. ψυχολόγων, ψυχιάτρων, κοινωνικών λειτουργών, λογοπεζικών κ.ά.) ώστε όλοι μαζί να παρεμβαίνουν ως βασική υποστηρικτική ομάδα για την καλύτερη εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Το περιεχόμενο του πλαισίου του Αναλυτικού Προγράμματος έχει γενικό προσανατολισμό και αφορά κυρίως τις ηλικίες από παιδιά ηλικίας 3 έως 12 – 15 ετών περίπου. Κάποιες φορές μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για μεγαλύτερες ηλικίες ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών.

Για πολύ εξειδικευμένα διδακτικά αντικείμενα, τα οποία αφορούν ορισμένες ομάδες ατόμων με ειδικές ανάγκες, όπως το μάθημα της κινητικότητας και του προσανατολισμού για τα τυφλά άτομα, η γλώσσα για τα κωφά κ.λ.π. δεν έχει γίνει κάποιο πλαίσιο αναλυτικό πρόγραμμα.

Σκοπός του Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής

Σκοπός του Πλαισίου Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής (ΠΑΠΕΑ) είναι η υποστήριξη των ατόμων με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες (Αμ. Ε.Ε.Α) ώστε να προαχθούν σωματικά, νοητικά, συναισθηματικά, κοινωνικά, ηθικά και αισθητικά στο βαθμό που οι δυνατότητες τους επιτρέπουν και τελικά να ενταχθούν στο σχολικό και στο κοινωνικό περιβάλλον, μέσα σε κλίμα ισοτιμίας, ελευθερίας, ασφάλειας και σεβασμού της προσωπικότητας του.

Ειδικότερος σκοπός του ΠΑΠΕΑ

α) Σχολική ετοιμότητα:

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

- Να αναπτύξουν την ικανότητα επικοινωνίας με τον προφορικό λόγο ή με άλλες εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας.
- Να αναπτύξουν ψυχοκινητικές δεξιότητες.
- Να καλλιεργήσουν τις νοητικές δεξιότητες.
- Να οργανώσουν το συναισθηματικό τους κόσμο.
- Να αποκτήσουν ετοιμότητα για την ομαλή εισαγωγή τους στις βασικές σχολικές δεξιότητες.

β) Βασικές σχολικές δεξιότητες

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

- Να κατακτήσουν τους μηχανισμούς ανάγνωσης και γραφής.
- Να κατανοήσουν τις βασικές μαθηματικές έννοιες και πράξεις
- Να χρησιμοποιούν τις σχολικές δεξιότητες για τη σχολική και κοινωνική τους ένταξη.

γ) Κοινωνική προσαρμογή

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

- Να γνωρίσουν το φυσικό, κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον.
- Να αποδεχθούν το περιβάλλον τους και να γίνουν αποδεκτά από αυτά.
- Να φτάσουν στο ανώτερο δυνατό επίπεδο αυτονομίας.

δ) Δημιουργικές δραστηριότητες

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

- Να βιώσουν τη χαρά της δημιουργίας και της αισθητικής απόλαυσης.
- Να εμπεδώσουν τις σχολικές δεξιότητες.
- Να αξιοποιούν σωστά τον ελεύθερο χρόνο.

ε) Προεπαγγελματική ετοιμότητα

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

- Να οργανώσουν την προσωπικότητα τους.
- Να συνειδητοποιήσουν τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους.
- Να αναπτύξουν προεπαγγελματικές δεξιότητες.
- Να προσανατολιστούν επαγγελματικά.

Μεθοδολογικές οδηγίες

Η τήρηση συγκεκριμένης διαδικασίας είναι προϋπόθεση και πρέπει να περιλαμβάνει:

α) αξιολόγηση των παιδιών, καταγραφή και εκτίμηση των δυνατοτήτων, των δυσκολιών και των εκπαιδευτικών τους αναγκών.

β) επιλογή των διδακτικών στόχων και σχεδιασμό των διδακτικών προγραμμάτων.

γ) χρησιμοποίηση σύγχρονων στρατηγικών μέσων και διδακτικών μεθόδων κατά την υλοποίηση των διδακτικών προγραμμάτων.

δ) αξιολόγηση και καταγραφή της προόδου των μαθητών και επανατροφοδότηση των διδακτικών προγραμμάτων.

ε) τελική αξιολόγηση, επιλογή και προώθηση των Αμ. Ε.Ε.Α. τα οποία κρίνονται ικανά να ενταχθούν στο κοινό σχολείο.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ - ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

Τα πλεονεκτήματα από μια επιτυχημένη σχολική ενσωμάτωση είναι σημαντική. Δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά με ειδικές ανάγκες, στα κανονικά παιδιά και στους δασκάλους, να αποκτήσουν στενές διαπροσωπικές σχέσεις. Και να συνεργαστούν μαζί για την κατάκτηση ενός στόχου. Παρέχεται η ευκαιρία στα παιδιά με ειδικές ανάγκες να βελτιώσουν πιθανότατα συμπεριφορά τους, να μιμηθούν τα κανονικά παιδιά στη σχολική μάθηση και να κοινωνικοποιηθούν σ' ένα κανονικό περιβάλλον με πιο ομαλό τρόπο, πράγμα που θα τα βοηθήσει να μάθουν τον τρόπο που λειτουργεί η ευρύτερη κοινωνία και να ενταχθούν σ' αυτή. Μειώνεται ο στιγματισμός των παιδιών αυτών (με ειδικές ανάγκες). Γιατί ο στιγματισμός τους διευρύνεται όταν ζουν απομονωμένα από τα υπόλοιπα παιδιά.

Στα κανονικά παιδιά δίνεται η δυνατότητα να καταλάβουν την έννοια των ατομικών διαφορών και να αντιληφθούν την ανθρώπινη αξία. Βοηθούνται στη σχολική πρόοδο και στην συναισθηματική τους εξέλιξη, γιατί αναλαμβάνουν ρόλους στις σχέσεις με τα παιδιά με ειδικές ανάγκες.

Όφελος υπάρχει και στη διδακτική. Γιατί ο δάσκαλος είναι αναγκασμένος να χρησιμοποιεί μεθόδους της ειδικής αγωγής για να βοηθήσει και τα παιδιά με ειδικές ανάγκες με αποτέλεσμα αυτή την προηγμένη γνώση της ειδικής αγωγής να την χρησιμοποιεί και στην κανονική τάξη. Έτσι διευρύνονται οι επιλογές του δασκάλου, πράγμα που συντελεί στην καλύτερη διδασκαλία, και μάθηση.

Η από κοινού μάθηση ατόμων με ειδικές ανάγκες και μη απαιτεί, εσωτερικές μεταρρυθμίσεις στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Ότι δεν κατάφεραν οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, σήμερα πραγματοποιούνται από την απαίτηση για ενσωμάτωση. Για πρώτη φορά ύστερα από εκατό χρόνια περίπου βρίσκονται βασικά σε διάρθρωση τα μέχρι τώρα «αυτόνομα» Ειδικά Σχολεία.

Η ενσωμάτωση εμπεριέχει κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις με προγραμματισμένο χαρακτήρα, αφού ο διαχωρισμός των ατόμων με ειδικές ανάγκες ως κοινωνικό - εκπαιδευτικός στόχος υπήρχε ως τώρα περίπου εν μέρει στη συνείδηση των πολιτικών υπευθύνων.

Για να υπάρξουν λοιπόν τα παραπάνω πλεονεκτήματα πρέπει να υπάρχουν βασικές προϋποθέσεις, όπως η αλλαγή στις απόψεις και στη στάση της κοινωνίας. Η Σουζάνα Παντελιάδου γράφει: «Η αποτελεσματικότητα των νέων νόμων και υπηρεσιών είναι στενά αλληλένδετη με τις αλλαγές στη στάση όλων των παραγόντων που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία, των διδασκόντων, των συμμαθητών με ή χωρίς ειδικές ανάγκες, των γονέων». «Χαρακτηριστικό κοινό που συναντάται στους περισσότερους ορισμούς είναι ο βαθμός συμπάθειας και ανοχής για ένα αντικείμενο, πρόσωπο, ομάδα ή θέμα». Εάν δηλαδή η στάση της κοινωνίας είναι θετική απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες τα αποτελέσματα της αλληλοαποδοχής τους με το κοινωνικό σύνολο θα είναι ενθαρρυντικά.

Η αλλαγή της στάσης πετυχαίνεται με υπεύθυνη ενημέρωση και πληροφόρηση, συνεργασία, ευαισθητοποίηση όλων των αρμόδιων φορέων και υπηρεσιών, εκπαιδευτικών, γονέων, ευρύτερης κοινωνίας κ.λ.π.

Άλλες προϋποθέσεις είναι η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στον τρόπο με τον οποίο θα προσαρμόζουν προγράμματα της κανονικής τάξης στις δυνατότητες των παιδιών με ειδικές ανάγκες η συμβολή των υπηρεσιών στήριξης, ο εξοπλισμός των σχολείων, η προσαρμογή των κτιριακών συγκροτημάτων προς τις ανάγκες των παιδιών κ.ά.

Από τα παραπάνω φαίνεται πως μια απλή τοποθέτηση σε μια κανονική τάξη, χωρίς προϋποθέσεις των παιδιών με ειδικές ανάγκες αλλά κατ' ανάγκη και κατά τύχη, θα προδίκαζε αποτυχία και απογοήτευση για τους εξής λόγους:

α) παρουσιάζονται προβλήματα στον εκπαιδευτικό τομέα εξαιτίας των μεθόδων διδασκαλίας και των εποπτικών μέσων που χρησιμοποιούνται στα κανονικά σχολεία.

β) η πιθανότητα απόρριψης των μαθητών με ειδικές ανάγκες από τους άλλους συμμαθητές τους είναι μεγάλη με κίνδυνο να δημιουργούνται δευτερογενή ψυχολογικά προβλήματα σ' αυτά.

γ) μπορεί η εφαρμογή της σχολικής ενσωμάτωσης να έχει αρνητικές επιπτώσεις πάνω στα παιδιά με ειδικές ανάγκες γιατί εκτίθενται σ' έναν ανταγωνισμό που δεν μπορούν να ανταποκριθούν.

δ) υπάρχει δυσκολία εκ μέρους της πολιτείας να ικανοποιήσει την επιπρόσθετη χρηματική επιβάρυνση που απαιτούν οι εκτεθείσες προϋποθέσεις κ.ά.

Μετά από τις απόψεις που παρουσιάστηκαν ένα είναι βέβαιο, πως δεν είναι δυνατόν οι δυσκολίες και τα προβλήματα να τεκμηριώνουν λόγους απόρριψης της σχολικής ενσωμάτωσης. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να θυσιάσει το συμφέρον και τα δικαιώματα των παιδιών με μόνη αιτία τα προβλήματα που πιθανόν θα συναντήσει.

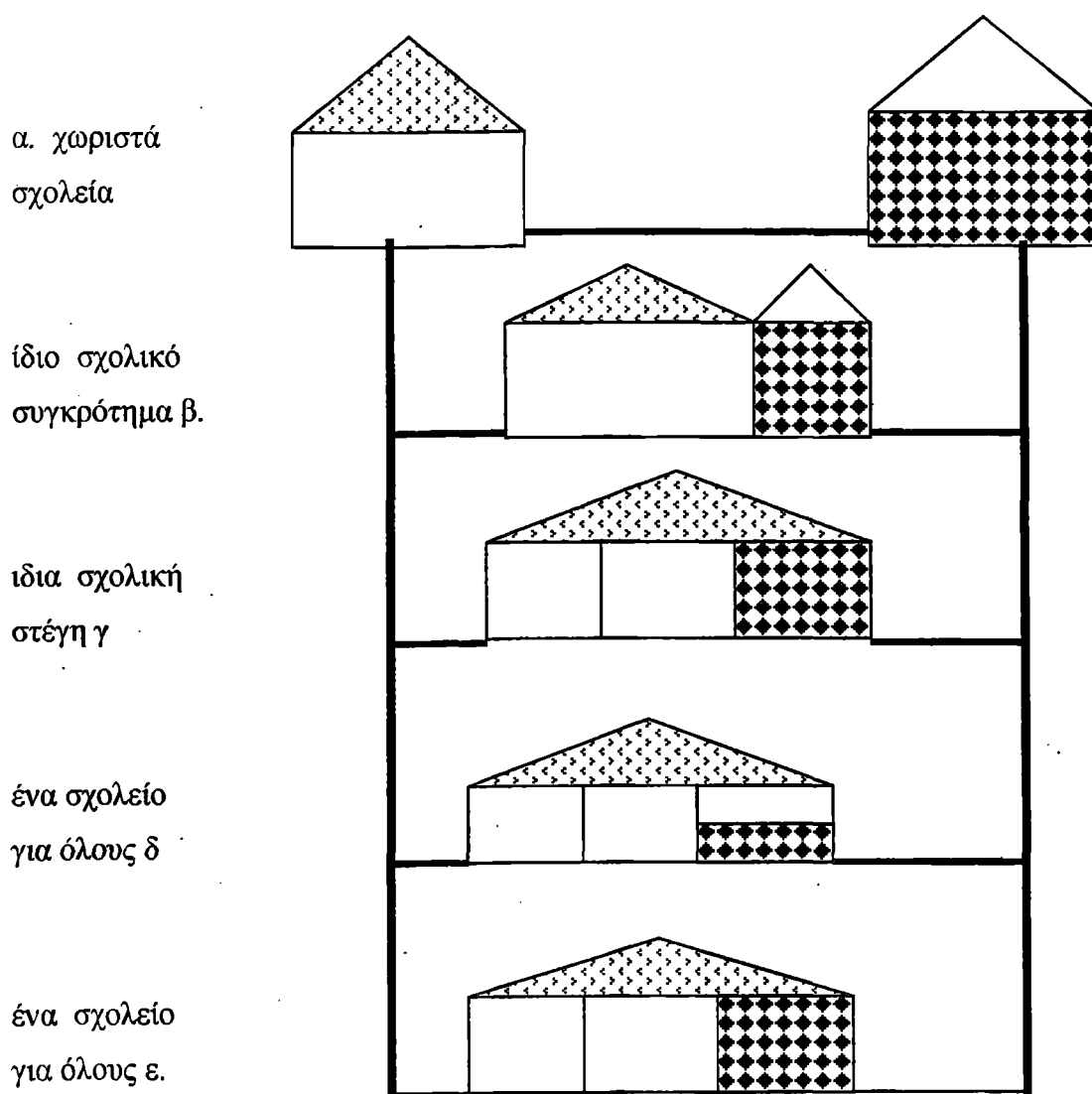
Ο σημαντικότερος παράγοντας της σχολικής ενσωμάτωσης ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι ο εκπαιδευτικός. Αυτός θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις που χρειάζονται (όσες βέβαια μπορεί) για την επιτυχή εφαρμογή της αρχής (της σχολικής ενσωμάτωσης) αυτής.

Στα συμπεράσματα του Δεύτερου Ευρωπαϊκού Συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στο Κάλιαρι της Σαρδηνίας από 25 έως 27 Οκτωβρίου 1990 στα πλαίσια του προγράμματος «ΗΛΙΟΣ» με θέμα « Γονείς και εκπαιδευτικοί απέναντι στην ένταξη των παιδιών και των νέων με ειδικές ανάγκες» αναφέρονται χαρακτηριστικά και τα εξής: « Η σχολική επιτυχία ΟΛΩΝ των μαθητών στηρίζεται στην καλή ποιότητα της βασικής κατάρτισης των μελλοντικών εκπαιδευτικών. Η κατάρτιση του ειδικευμένου εκπαιδευτικού απαιτεί μια επιλογή κατά την έναρξη της κατάρτισης έτσι ώστε το καταρτισμένο προσωπικό να διαθέτει επαρκή ενθουσιασμό».

ΜΟΡΦΕΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΖΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει τους τύπους σχολικής ενσωμάτωσης στην Ελλάδα

Τύποι σχολικής ενσωμάτωσης στην Ελλάδα¹⁴

¹⁴ Δελτ. Πληροφ. Ειδικής Αγωγής

Νομικές διατάξεις

Οι σχετικές νομικές διατάξεις που αναφέρονται στην σχολική ενσωμάτωση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στον κορμό του εκπαιδευτικού συστήματος είναι :

- α) Ο νόμος 1566/85 άρθρο 32, παρ. 4 που ορίζει που παρέχεται
- β) Οι εγκύκλιες Δ/σης Ειδικής Αγωγής του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Γ6/143/12-4-1983, Γ6/399/1-10-1984, Γ6/636/27-11-1986, Γ6/314/22-9-1988, Γ6/344/6-11-1991.

Όλες οι παραπάνω εγκύκλιες διαταγές τονίζουν ότι οι περισσότεροι μαθητές με ειδικές ανάγκες (90%) φοιτούν μέσα στα κανονικά σχολεία όπου και πρέπει να παραμείνουν ενσωματωμένοι όχι όμως κατ' ανάγκην και κατά τύχη, ούτε με υποτιμητικές διακρίσεις αλλά οπωσδήποτε αντιμετωπιζόμενοι με πλήρη κατανόηση, διακριτικότητα, επιείκεια και αγάπη και, είναι αναγκαίο και δυνατό με την ανάπτυξη ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, με εξατομικευμένη διδασκαλία όπου και όσο απαιτείται μέσα στην κανονική τάξη. Στην πραγματικότητα αυτό δε συμβαίνει.

Έτσι τα περισσότερα απ' αυτά τα παιδιά περιφέρονται άσκοπα χωρίς κανένα πρόγραμμα. Μόνο σε μερικά εφαρμόζεται κάποιο πρόγραμμα που οφείλεται στις φιλότιμες προσπάθειες των εκπαιδευτικών και στις κατάλληλες συνθήκες.

Το 10% (περίπου 13.000) των παιδιών με ειδικές ανάγκες αντιμετωπίζονται μέσα στις 520 ειδικές τάξεις και στα 185 ειδικά σχολεία όλων των βαθμίδων.

Οι Ειδικές Τάξεις λειτουργούν μέσα σε κανονικά σχολεία (φαίνεται στον πίνακα) και δέχονται μικρό αριθμό μαθητών (όχι λιγότερους από 10). Οι μαθητές αυτοί παρουσιάζουν κατά ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες και προβλήματα συμπεριφοράς. Έχουν ανάγκη από ειδική φροντίδα και ενίσχυση για να ξεπεράσουν τις μαθησιακές δυσκολίες τους χωρίς να αποκοπούν από την μαθητική κοινότητα στην οποία φυσικά ανήκουν. Η φοίτηση σ' αυτές είναι μερική ανάλογα με τις μαθησιακές δυσκολίες που παρουσιάζει κάθε μαθητής ή ομάδα μαθητών.

Σε πολλές περιπτώσεις παιδιών νοητικά καθυστερημένων, κωφών, τυφλών, με κινητικές διαταραχές κ.λ.π. η ειδική αγωγή παρέχεται μέσα στα ειδικά σχολεία που τα περισσότερα στεγάζονται στο ίδιο συγκρότημα ή σχολική στέγη με τα κανονικά. Εκεί η φοίτηση γίνεται σχεδόν όλες τις ώρες. Η συστέγαση δίνει την ευκαιρία στα παιδιά με ειδικές ανάγκες να συμμετέχουν με τα κανονικά σε κατάλληλα οργανωμένες δραστηριότητες στη διάρκεια του διαλείμματος, στις εκδρομές, στις κοινές πολιτιστικές, αθλητικές, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Αυτές οι δραστηριότητες προάγουν τη φιλία, το παιχνίδι και στηρίζουν την προσπάθεια των παιδιών με αποτέλεσμα την αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η συνεκπαίδευση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Αμ. Ε.Α) με τα άλλα παιδιά της ηλικίας τους στα κοινά σχολεία είναι στόχος όλων των χωρών που έχουν σύγχρονα συστήματα εκπαίδευσης, δηλαδή της ενσωμάτωσης.

Το τελικό συμπέρασμα του παγκόσμιου συνεδρίου Ειδικής Αγωγής που έγινε το 1994 στη Salamanca της Ισπανίας ήταν “ένα σχολείο για όλους”. Είναι μια αντίληψη που κυριαρχεί στην πολιτική και τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα μ’ αυτή την τάση γίνονται και οι αλλαγές στη δομή των εκπαιδευτικών συστημάτων, έτσι ώστε να περιορίζονται σταδιακά οι σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής στις απολύτως αναγκαίες και μόνο για παιδιά με πολύ βαριές ή πολύπλοκες εκπαιδευτικές – θεραπευτικές ανάγκες και να ενθαρρύνεται η ένταξη των Αμ.Ε.Α (κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις) στις τάξεις των κοινών σχολείων.

Σε μας, στην Ελλάδα, η ισχύουσα νομοθεσία (απόφαση Συμβ. 18/4/88) για το 2ο Κοινοτικό πρόγραμμα δράσης υπέρ των μειονεκτούντων ατόμων (HELIOS). Προβλέπει χωριστές σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής (ΣΜΕΑ) για κάθε κατηγορία Ατόμων με ειδικές ανάγκες (Αμ.Ε.Α), ειδικές τάξεις ή τμήματα και πολυδύναμα κέντρα ειδικής αγωγής. Αυτό όμως το νομικό πλαίσιο ευνοεί όπως φαίνεται τη χωριστή εκπαίδευση των Αμ.Ε.Α. παρά την ένταξή τους στο κοινό σχολείο.

Ο σκοπός της ειδικής αγωγής είναι η οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες (Αμ.Ε.Α.). Αυτά όμως δεν μπορούν να επιτευχθούν χωρίς την κατάλληλη επαγγελματική εκπαίδευση – κατάρτιση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες. Για το λόγο αυτό η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζει οικονομικά και προωθεί προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, τα οποία αποβλέπουν στην επαγγελματική αποκατάσταση και την αυτόνομη διαβίωση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες.

Αν και ο τομέας της επαγγελματικής εκπαίδευσης – κατάρτισης αποτελεί την καλύτερη επένδυση για την επιτυχή ενσωμάτωση όλων των νέων στην οικονομική ζωή και γενικότερα για το μέλλον της κοινωνίας μας, στον τόπο μας ελάχιστα έχει υποστηριχθεί και αναπτυχθεί.

Στον τόπο μας παρατηρούνται σοβαρές ελλείψεις και ανεπάρκειες, σ' ότι αφορά το οργανωτικό πλαίσιο.

Επισημαίνεται ότι:

- Οι μονάδες ειδικής αγωγής είναι μικρές χωρίς ορθολογιστική – χωροταξική κατανομή.
- Ο τομέας της προ – επαγγελματικής εκπ/σης – κατάρτισης των ατόμων με ειδικές ανάγκες δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως, έτσι ώστε να ευνοείται η αποκατάσταση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες.
- Η αξιολόγηση, η επιλογή και η κατάταξη των παιδιών σε βαθμίδες είναι ανεπαρκής
- Τα προγράμματα για σχολική ενσωμάτωση με υποστηρικτικές υπηρεσίες, εκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις δεν υπάρχουν.

Τα προβλήματα αυτά είναι ιδιαίτερα οξυμένα στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής Β/θμιας Εκπαίδευσης αφού ελάχιστες είναι οι Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής, σχεδόν ανύπαρκτη η επαγγελματική κατεύθυνση μετά το δημοτικό, και η αδυναμία των ΑμΕΑ να ανταποκριθούν στα προγράμματα της γενικής εκπαίδευσης. Όλα αυτά είναι παράγοντες που συντελούν στην αποχή των Ατόμων με ειδικές ανάγκες από την εκπαίδευση.

Μετά απ' όλα αυτά πρέπει το οργανωτικό πλαίσιο πρέπει να αλλάξει και να επαναπροσδιοριστεί με βάση:

- α) την αντίληψη της σχολικής ενσωμάτωσης
- β) τον τελικό σκοπό της ειδικής αγωγής

Η διορθωτική παρέμβαση στο οργανωτικό πλαίσιο πρέπει να στηρίζεται στην πραγματική κατάσταση και να αποβλέπει και να προβλέπει σταδιακή εξέλιξη. Θα

πρέπει ο μεγάλος αριθμός των παιδιών που φοιτούν σήμερα στις μονάδες ειδικής αγωγής να ενταχθούν στα «κοινά» σχολεία, ενώ τα σχολεία ειδικής αγωγής θα μετεξελιχθούν σταδιακά σε πολυδύναμα κέντρα ειδικής αγωγής τα οποία θα εφαρμόζουν εκπαιδευτικά και θεραπευτικά προγράμματα κυρίως σε άτομα με σοβαρές πολλαπλές ανάγκες.

- Όλα τα άτομα θα πρέπει να έχουν δικαίωμα πρόσβασης στο κοινό σύστημα εκπαίδευσης. Μειωτικές διακρίσεις και κοινωνικοί αποκλεισμοί δεν επιτρέπονται.
- Όλα τα άτομα έχουν δικαίωμα για ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης.
- Τα σχολεία οργανώνονται και τα προγράμματα εξατομικεύονται έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η ολόπλευρη και πολυδύναμη αντιμετώπιση των δυσκολιών κάθε παιδιού.
- Η οργάνωση, η λειτουργία των σχολείων και η εφαρμογή των προγραμμάτων χαρακτηρίζεται από συνέχεια, συνέπεια, ευελιξία και προσαρμοστικότητα.
- Οι στόχοι, τα μέτρα και οι διαδικασίες που εφαρμόζονται για την υλοποίηση των προγραμμάτων πρέπει να έχουν πρακτικό χαρακτήρα.

Το οργανωτικό πλαίσιο που προτείνει το παιδαγωγικό ινστιτούτο περιλαμβάνει τέσσερις άξονες:

ΑΞΟΝΑΣ Ι - Ειδική προ-σχολική εκπαίδευση

- 1) Τα αυτοτελή σχολεία ειδικής αγωγής όλων των βαθμίδων που λειτουργούν σήμερα αναβαθμισμένα και προσαρμοσμένα στις ανάγκες των Αμ.Ε.Α.
- 2) Οι ειδικές τάξεις και τα τμήματα ειδικής αγωγής, ενταγμένα στα κοινά σχολεία, σε νοσοκομεία και σε ιδρύματα αγωγής ανηλίκων είναι βήμα προς την ενσωμάτωση πριν από την πλήρη ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην κοινή τάξη με την προϋπόθεση ότι θα αναβαθμιστούν κυρίως από την άποψη του προσωπικού και των προγραμμάτων.

Σταδιακά και ανάλογα με την πρόοδο που θα σημειώνεται τα παιδιά που φοιτούν σήμερα στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής θα μετακινούνται με προσεκτικά μελετημένα βήματα προς το «κοινό» σχολείο. Στα αυτοτελή ειδικά σχολεία θα παραμείνουν τα παιδιά με σοβαρά προβλήματα, τα οποία λόγω του είδους και του βαθμού των δυσκολιών που παρουσιάζουν η ενσωμάτωσή τους στα «κοινά» σχολεία δεν είναι εφικτή ή ωφέλιμη.

Έτσι με μια προοπτική Πενταετίας ή Δεκαετίας σε σημαντικό αριθμό Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες θα παρέχεται η δυνατότητα υλοποίησης της συνεκπαίδευσης τους στο «κοινό» σχολείο, τα δε αυτοτελή ειδικής αγωγής σχολεία θα μετεξελιχθούν σε πολυδύναμα ενιαία κέντρα ειδικής αγωγής.

Προγράμματα προ – επαγγελματικής εκπαίδευσης - κατάρτισης

Τελικός σκοπός είναι τα άτομα με ειδικές ανάγκες να καταστούν αυτόνομα και αυτόνομα στο μέγιστο δυνατό βαθμό που μπορούν. Ο σημαντικότερος παράγοντας είναι επαγγελματική αποκατάσταση και απασχόληση. Η οικονομική εξάρτηση σημαίνει και κοινωνική εξάρτηση. Τα άτομα που είναι ενεργά επαγγελματικά επιτυγχάνουν στο μεγαλύτερο βαθμό την αυτοπραγμάτωσή τους και την κοινωνικής τους προσαρμογή. Κάθε άτομο πρέπει να ενθαρρύνεται να επιλέγει το καλύτερο επίπεδο κατάρτισης και τον υψηλότερο επαγγελματικός στόχο που μπορεί να επιτύχει το ίδιο.

Στον τομέα μας ελάχιστα ή καθόλου σημειώθηκε πρόοδος στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης – κατάρτισης. Πρέπει λοιπόν ο τομέας αυτός να αναπτυχθεί όσο το δυνατόν γρηγορότερα και σωστότερα.

Οι δυσκολίες και οι δυνατότητες με τις αποκλίσεις που παρουσιάζουν τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες είναι μεγάλες. Πρέπει να υπάρχει ποικιλία προγραμμάτων για να επιτευχθεί ο στόχος.

Στην Ευρώπη έχουν καταγραφεί περισσότερα από 2.200 επαγγέλματα με τα οποία μπορούν να ασχοληθούν τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Ο άξονας II περιλαμβάνει τα ακόλουθα σχήματα:

1. Εργαστήρια ειδικής Προ – επαγγελματικής εκπαίδευσης – κατάρτισης, στα οποία φοιτούν μαθητές απόφοιτοι ειδικού ή κοινού δημοτικού σχολείου.
2. Σχολές Τεχνικής Επαγγελματικής Αγωγής. Φοιτούν μαθητές απόφοιτοι ειδικού ή «κοινού» Γυμνασίου, καθώς και μαθητές των επαγγελματικών εργαστηρίων, με τριετή τουλάχιστον φοίτηση σ' αυτά και βεβαίωση της ομάδας αξιολόγησης ότι μπορούν να εκπαιδευτούν στις Σχολές Τεχνικής Επαγγελματικής Αγωγής.

Ο τίτλος θα είναι ισοδύναμος με τον τίτλο των Τεχνικών Επαγγελματικών Λυκείων (ΤΕΛ).

Έτσι με αυτά τα προγράμματα θα αναπτύξουν βασικές ειδικές τεχνικές, πρακτικές και επαγγελματικές γνώσεις – δεξιότητες και διαμορφώνουν καλές στάσεις και συνήθειες εργασίας.

Για την καλύτερη δυνατή προετοιμασία του ατόμου σ' ότι αφορά την είσοδό του στο επάγγελμα προτείνεται στα τελευταία στάδια της επαγγελματικής κατάρτισης.

- μικτό πρόγραμμα μερικής φοίτησης – μερικής εργασίας.
- Μερική φοίτηση – μαθητεία.
- Λειτουργία εργαστηρίων ειδικής επαγγελματικής κατάρτισης σε επαγγελματικούς χώρους.

Τα προγράμματα αυτά πρέπει να αναθεωρούνται και ειδικά να προσδιορίζονται ανά τριετία, ανάλογα με τα δεδομένα της αγοράς εργασίας.

Μπορεί να λειτουργούν σαν ανεξάρτητες μονάδες ή σαν τμήματα, στα πολυδύναμα ενιαία κέντρα ειδικής αγωγής ή σαν εντεταγμένα στις αντίστοιχες κοινές μονάδες τεχνικής – επαγγελματικής εκπαίδευσης – κατάρτισης.

Άξονας III

Πολυδύναμα Ενιαία Κέντρα Ειδικής Αγωγής

Σύμφωνα με τον θεσμό της ενσωμάτωσης όπως αναφέρθηκε πολλά από τα παιδιά που φοιτούν σήμερα ή πρόκειται να φοιτήσουν στα σχολεία ειδικής αγωγής, πρέπει να μετακινηθούν ή να ενταχθούν στα «κοινά» σχολεία, αφού υπάρχουν οι προϋποθέσεις.

Τα παιδιά με πολύ βαριά ή πολλαπλά προβλήματα θα παραμείνουν ή θα ενταχθούν στα Πολυδύναμα Ενιαία Κέντρα Ειδικής Αγωγής (ΠΕΚΕΑ).

Έργο των Πολυδύναμων Κέντρων είναι η εκπαίδευση των Ατόμων με ειδικές ανάγκες από τη βρεφική ηλικία έως 21 ετών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και της πληροφορικής, η συστηματική υποστήριξη προγραμμάτων σχολικής ενσωμάτωσης, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων επιμόρφωσης των γονέων και του ευρύτερου κοινού και οτιδήποτε άλλο προάγει την εκπαίδευση και αποκατάσταση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες.

Το ανώτατο όριο φοίτησης μπορεί να αυξάνεται ανάλογα με τις ανάγκες τους. Τα κέντρα αυτά λειτουργούν με εσωτερικό κανονισμό.

Η στελέχωση θα γίνεται από ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό (εκπαιδευτικό και άλλων ειδικοτήτων) για την εφαρμογή των ειδικά εξατομικευμένων προγραμμάτων γενικής και προ – επαγγελματικής εκπαίδευσης και των υπηρεσιών με τα ειδικά διορθωτικά, αναπτυξιακά και θεραπευτικά προγράμματα.

Άξονας IV

Κέντρα αποκατάστασης

Τα κέντρα αυτά είναι αρμοδιότητα και ευθύνη της τοπικής αυτοδιοίκησης και έχουν κυρίως προνοιακό χαρακτήρα. Δέχονται Άτομα με ειδικές ανάγκες για τα οποία δεν υπάρχει η δυνατότητα συμμετοχής προγράμματα που αναφέρθηκαν στον άξονα I, II,

III. Για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη λειτουργία τους συνεργάζονται με τις υπηρεσίες των Υπουργείων Παιδείας, Υγείας και Πρόνοιας, και Εργασίας.

Κύριες επιδιώξεις των κέντρων αποκατάστασης είναι τα Άτομα με ειδικές ανάγκες να κοινωνικοποιηθούν στον ανώτερο δυνατό βαθμό, να αποκτήσουν αυτονομία, και να καταστούν ικανά για απασχόληση σε «προστατευόμενα εργαστήρια» μαθητείας και παραγωγής.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ

Οι προϋποθέσεις για την επίτευξη των στόχων είναι κατ' αρχάς η σταθερή πολιτική απόφαση, σοβαρός σχεδιασμός και η διάθεση των αναγκαίων πιστώσεων.

Ειδικότερα όμως απαιτείται:

- α) Έρευνα και καθορισμός των Ατόμων με ειδικές ανάγκες σε κατηγορίες και βαθμό προβλήματα σε χωροταξιακή βάση.
- β) Βελτίωση της υλικοτεχνικής υποδομής του πλαισίου που υπάρχει με βάση τις προδιαγραφές που ισχύουν διεθνώς.
- γ) Εξοπλισμός των μονάδων ειδικής αγωγής με μέσα και υλικό νέας τεχνολογίας – Η/Υ, TV, VIDEO, ψυχοτεχνικά μέσα, βιβλιοθήκες κ.ά
- δ) Ανάπτυξη και λειτουργία Κέντρου Τεκμηρίωσης, Πληροφόρησης και Συντονισμού Ειδικής Αγωγής.
- ε) Έρευνα και μελέτη για τη σχολική ενσωμάτωση.
- στ) Ανάπτυξη υποστηρικτικών υπηρεσιών.
- ζ) Εκπαίδευση και Επιμόρφωση του επιστημονικού και βοηθητικού προσωπικού ειδικής αγωγής γενικά και ειδικότερα κατάλληλη επιλογή του προσωπικού της Β/θμιας εκπαίδευσης με την κατάρτιση και εκτέλεση κατάλληλων προγραμμάτων στα πανεπιστήμια.
- η) Μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών στο εξωτερικό για δημιουργία στελεχών ικανών να συμβάλλουν στην πρόοδο, την εξέλιξη και τον εκσυγχρονισμό της ειδικής αγωγής στον τόπο μας.
- θ) Ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων επιμόρφωσης και ευαισθητοποίησης του ευρύτερου κοινού.
- ι) Ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων επιμόρφωσης γονέων
- ια) Εκσυγχρονισμός της νομοθεσίας.

Είναι ακόμη αναγκαία και η νομοθετική ρύθμιση για να μη μπορούν να αμφισβητηθούν και να εναρμονιστούν με την ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική, καλύπτοντας το κενό που υπάρχει στην ένταξη της ειδικής αγωγής στη γενική εκπαίδευση, με στόχο την λειτουργική σχολική ενσωμάτωση.

«Σχολική ενσωμάτωση παιδιών με ειδικές ανάγκες» ήταν το τελικό πόρισμα του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου που διοργανώθηκε το 1995 στα πλαίσια του προγράμματος HELIOS στην Αθήνα.

Έτσι μ' αυτή την ρύθμιση προβλέπονται τα νέα σχήματα όπως:

- Τα Πολυδύναμα ενιαία κέντρα ειδικής αγωγής Π.Ε.Κ.Ε.Α
- Τα Εργαστήρια ειδικής επαγγελματικής κατάρτισης.

Ακόμη αναβαθμίζονται σχήματα που ήδη υπάρχουν όπως:

- Οι Σχολές Τεχνικής Επαγγελματικής Αγωγής (ΣΤΕΑ)
- Ο Περιπατητικός δάσκαλος ειδικής αγωγής
- Ο Σχολικός Σύμβουλος ειδικής αγωγής στην Β/θμια εκπαίδευση.
- Οι Ειδικές Τάξεις και τα τμήματα ειδικής αγωγής στην Α/θμια και Β/θμια εκπαίδευση.
- Τμήματα Β/θμιας στα νοσοκομεία – ιδρύματα ανηλίκων και αλλού.

Η ειδική αγωγή περιλαμβάνει:

- Αυτοτελή σχολεία ειδικής αγωγής των βαθμίδων
- Σχολές ειδικής τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης

Ακόμη νέα οργανωτικά σχήματα τα οποία δεν υπήρχαν μέχρι σήμερα

- Βρεφοσυμβουλευτικούς σταθμούς
- Τα εργαστήρια ειδικής επαγγελματικής κατάρτισης.

Η ομάδα ειδικής αγωγής του παιδαγωγικού Ινστιτούτου κάνει τις εξής παρατηρήσεις.

- 1) Η φοίτηση στο Γυμνάσιο και Λύκειο ειδικής αγωγής μπορεί να είναι τετραετής, με την προσθήκη προκαταρτικού τμήματος – τάξης, για μαθητές οι οποίοι αδυνατούν να ενταχθούν κατ' ευθείαν στο πρόγραμμα του Γυμνασίου ή Λυκείου.
- 2) Οι ανωτέρω σχολικές μονάδες θα μεταξελιχθούν εντός πενταετίας ή δεκαετίας σε πολυδύναμα Ενιαία Κέντρα Ειδικής Αγωγής.
- 3) Η επιτυχής υλοποίηση της σχολικής ενσωμάτωσης θα ενισχυθεί κυρίως
 - α) με την αναβάθμιση και την επέκταση του θεσμού των ειδικών τάξεων – τμημάτων στο Δημοτικό Σχολείο και στο Γυμνάσιο – Λύκειο.
 - β) με την βελτίωση της εκπαίδευσης του προσωπικού και της υλικοτεχνικής υποδομής που υπάρχει.
- 4) Οι μαθητές που εντάσσονται σε προγράμματα σχολικής ενσωμάτωσης και οι εκπαιδευτικοί που έχουν την ευθύνη των προγραμμάτων αυτών θα υποστηρίζονται από το σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής και τον περιπατητικό δάσκαλο ή καθηγητή ειδικής αγωγής.
- 5) Τμήματα ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης - κατάρτισης μπορούν να λειτουργούν προσαρτημένα στις «κοινές» τεχνικές επαγγελματικές σχολές ή στα εργαστήρια επαγγελματικής εκπαίδευσης - κατάρτισης οποιουδήποτε φορέα.
- 6) Το σύστημα ειδικής αγωγής είναι ευέλικτο και οι μαθητές μπορούν να μετακινούνται από τις μονάδες και αντίστροφα, ύστερα από έκθεση της ομάδας αξιολόγησης.

Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΝΤΑΞΗΣ (ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ)

Είναι απαραίτητο για την ουσιαστικότερη ενσωμάτωση και ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στο γενικό σχολείο να συνεχιστεί η στήριξη που είχαν τα παιδιά στο Ειδικό Σχολείο. Για το σκοπό αυτό οι ειδικοί παιδαγωγοί που υπηρετούν στο Ειδικό Σχολείο να μεταφερθούν στο γενικό σχολείο ένταξης για καλύτερη ενσωμάτωση. Δεν θα πρέπει οι Ειδικοί Παιδαγωγοί σ' ένα σχολείο ένταξης να είναι υπεύθυνοι και να αισθάνονται υποχρεωμένοι μόνο για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες αλλά και όλα τα παιδιά που χρειάζονται μια επιπλέον στήριξη και προώθηση, ανεξάρτητα απ' το αν πρόκειται για βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα μέτρα.

Για την ένταξη ενός παιδιού και για το σχεδιασμό ενός προγράμματος ένταξης για κάποιο παιδί είναι απαραίτητη η συνεργασία του Ειδικού Παιδαγωγού με όλο το εκπαιδευτικό προσωπικό του Σχολείου και ιδιαίτερα με τον παιδαγωγό της τάξης που ανήκει το παιδί. Όλη δηλαδή η εργασία του Ειδικού Παιδαγωγού πρέπει να γίνεται σε συνεργασία με τους παιδαγωγούς του κανονικού σχολείου. Βέβαια εδώ εγκυμονούν κίνδυνοι γιατί αυτό μπορεί πολύ συχνά μάλιστα να οδηγήσει σε προβλήματα.

Ο πίνακας που ακολουθεί μας δείχνει τις αρμοδιότητες του Ειδικού Παιδαγωγού που εργάζεται σε σχολείο ένταξης. Από τον πίνακα φαίνεται πως οι Ειδικοί Παιδαγωγοί θα πρέπει να έρχονται σε επαφή και να συνεργάζονται με πολλά άτομα σε καθημερινή βάση, τόσο με άτομα μέσα στο σχολείο όσο απαραίτητες είναι οι επαφές με διάφορους φορείς και ειδικούς, έτσι ώστε να μπορούν να πάρουν και να δώσουν πληροφορίες για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες.

Οι φορείς και οι ειδικοί με τους οποίους οι Ειδικοί Παιδαγωγοί συνεργάζονται και αλλάζουν πληροφορίες είναι:

Άλλα ειδικά και γενικά (κανονικά) σχολεία, σχολικοί ψυχολόγοι, Κέντρα Ψυχικής Υγείας, Σχολικοί Σύμβουλοι, γιατροί, ψυχολόγοι, φυσικοθεραπευτές κ.λ.π.

Η Καλαντζή – Αζίζη γράφει «Οι γνώσεις της ψυχολογίας θα έπρεπε να γίνουν κτήμα των ανθρώπων που διαπαιδαγωγούν».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Παρ' όλες τις δύσκολες συνθήκες που επικρατούσαν και ακόμη επικρατούν στις περισσότερες σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής (Σ.Μ.Ε.Α) έχει επιτελεστεί σημαντικό έργο στην ίδρυσή τους, την οργάνωσή τους, την ιατροπαιδαγωγική εξέταση των μαθητών και στήριξη των γονέων και των εκπαιδευτικών, στην παιδαγωγική καθοδήγηση των εκπαιδευτικών, στην ίδρυση και στη σωστή λειτουργία των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων παιδιών με ειδικές ανάγκες, στην επιμόρφωση, ευαισθητοποίηση και συμπαράσταση της κοινωνίας, στην εκπόνηση και προσαρμογή αναλυτικών και ωρολογίων προγραμμάτων, στην επισήμανση και ομαδοποίηση των μαθητών που παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες γενικά, στην εκπόνηση και εφαρμογή προγραμμάτων σχολικής ενσωμάτωσης στα μοντέλα των συστεγαζόμενων σχολείων και ειδικών τάξεων.

Το έργο αυτό, κατά μεγάλο μέρος οφείλεται στις φιλότιμες πρωτοβουλίες, και δραστηριότητες των Σχολικών Συμβούλων. Όμως η ειδική αγωγή δεν πρέπει να στηρίζεται μόνος τις φιλότιμες προσπάθειες κάποιων, πρέπει να στηρίζεται στην επιστημονική έρευνα, η οποία για να πάρει την επιβαλλόμενη μορφή και να αποδώσει τους αναμενόμενους καρπούς θα πρέπει να είναι έργο γενικότερου προγραμματισμού και πλατύτερη ενημέρωσης. Στην αντίθετη περίπτωση αποβαίνει πράξη μικρής εμβέλειας και προσπάθειας αυτοσχεδιασμού.

Γι' αυτό επιβάλλεται να υπάρξει:

- α) τμήμα και όχι ομάδα ειδικής αγωγής στο παιδαγωγικό Ινστιτούτο που θα έχει την ευθύνη της επιστημονικής μελέτης, έρευνας και στήριξης της Ειδικής Αγωγής και των Ειδικών Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων.
- β) Να υπάρξει αμέριστη διοικητική και οικονομική στήριξη.
- γ) Να καταρτιστεί νέο προεδρικό Διάταγμα στο οποίο να ορίζεται με σαφήνεια ο τρόπος με τον οποίο θα πραγματοποιείται η πλήρης σχολική, ενσωμάτωση

στο μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών που παρουσιάζει ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

- δ) Να αυξηθεί ο αριθμός των Σχολικών Συμβούλων Ειδικής Αγωγής και να γίνει ουσιαστική οργάνωση και στήριξη της λειτουργικότητας των ιδίων και των γραφείων τους.
- ε) Να διδάσκονται στα περιφερειακά επιμορφωτικά κέντρα (ΠΕΚ) και μαθήματα ειδικής αγωγής, ιδιαίτερα προγραμμάτων πλήρους σχολικής ενσωμάτωσης (θεωρητικά και πρακτικά).
- στ) Να ιδρυθούν κι άλλες διαγνωστικές επιτροπές σε κάθε νομό και να καθοριστούν σαφή κριτήρια, τα οποία να διασφαλίζουν την έγκυρη διάγνωση και αξιολόγηση των μαθητών με ειδικές ανάγκες.

Οι προσπάθειες και οι προτάσεις, ειδικά οι προτεινόμενες από το παιδαγωγικό ινστιτούτο και συγκεκριμένα από την ομάδα ειδικής αγωγής είναι σημαντικές.

Είναι προτάσεις που συμπίπτουν με τη σύγχρονη αντίληψη – έρευνα και σχεδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αυτός ο εκσυγχρονισμός των αντιλήψεων και προγραμμάτων που είναι πλέον θέμα λίγου χρόνου και ελπίδας ότι θα υλοποιηθούν από την κυβέρνηση, θα φέρει ριζοσπαστικές αλλαγές στον τρόπο αποδοχής αλλά και αυτοεκτίμησης των ατόμων με Ειδικές Ανάγκες.

Από την έρευνα που έκανα, διαπίστωση ότι τα τελευταία χρόνια η εξέλιξη του εκπαιδευτικού προγράμματος σ' όλους τους τομείς είναι ραγδαία.

Οι κοινές συναντήσεις προγραμμάτων μ' άλλες χώρες, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, το καινούργιο διδασκαλίο για την Α/θμια στην Θεσσαλονίκη η περισσότερη ευαισθητοποίηση του τύπου και του ανθρώπινου δυναμικού, χαράζουν μια καινούργια πορεία, δυναμικότερη και επιστημονικά πιο τεκμηριωμένη.

Ελπίζω ότι οι ακτίνες φωτός στην Ειδική Αγωγή και γενικότερα του Εκπαιδευτικού μας συστήματος είναι περισσότερο φεγγοβόλες, ζεστές και ελπιδοφόρες από οποιαδήποτε άλλη φορά.

Τα προηγούμενα μικρά ασταθή, δειλά, απαραίτητα βήματα ανήκουν στο παρελθόν.

Η δυναμική της υποστήριξης αυτού του τομέα ελπίζω σύντομα να δώσει τους καρπούς της και η ένταξη στον σχολικό - επαγγελματικό και κοινωνικό τομέα θα δώσει πανηγυρικά τους καρπούς της.-

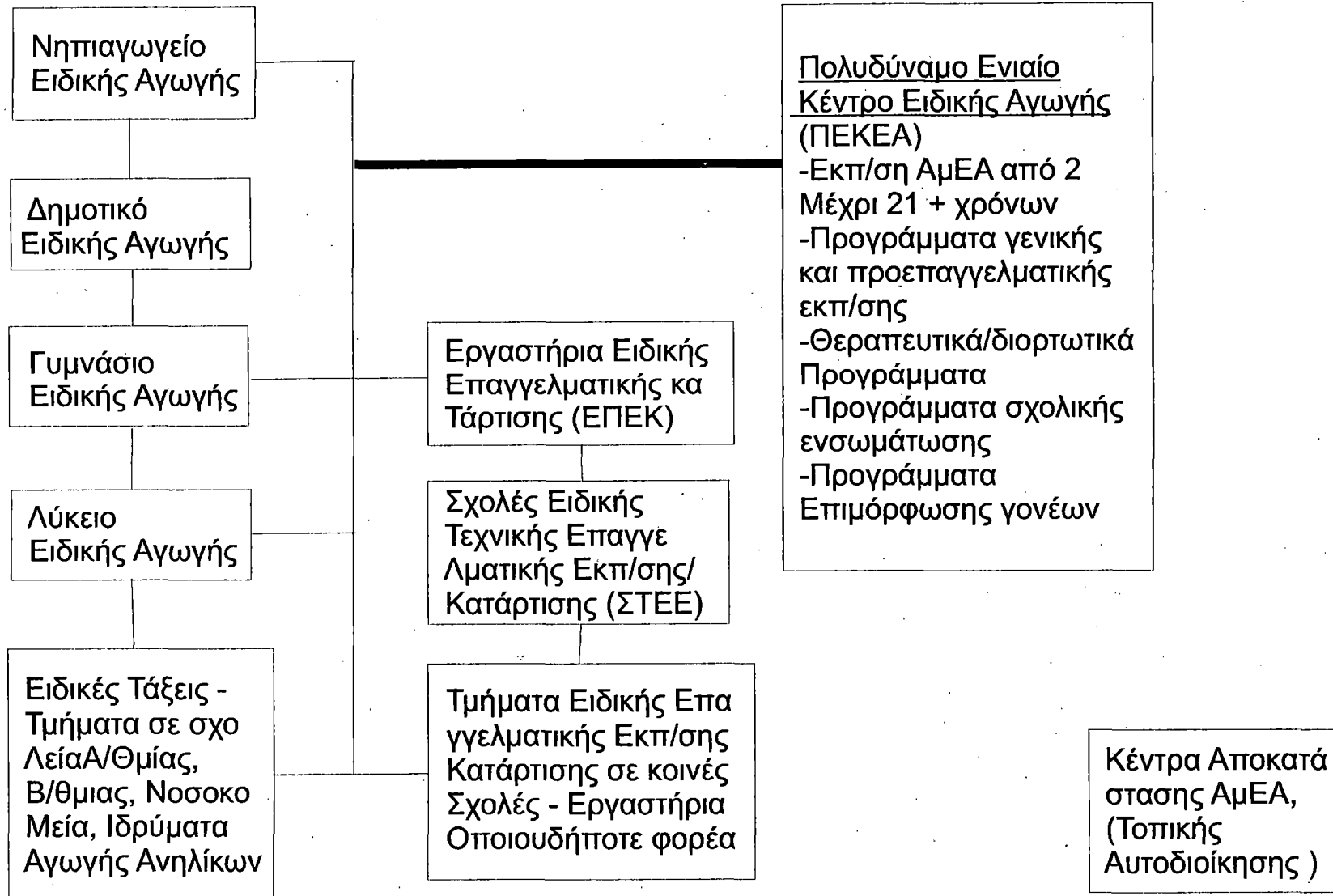
Προτεινόμενο σχέδιο Οργάνωσης Ειδικής Αγωγής

1

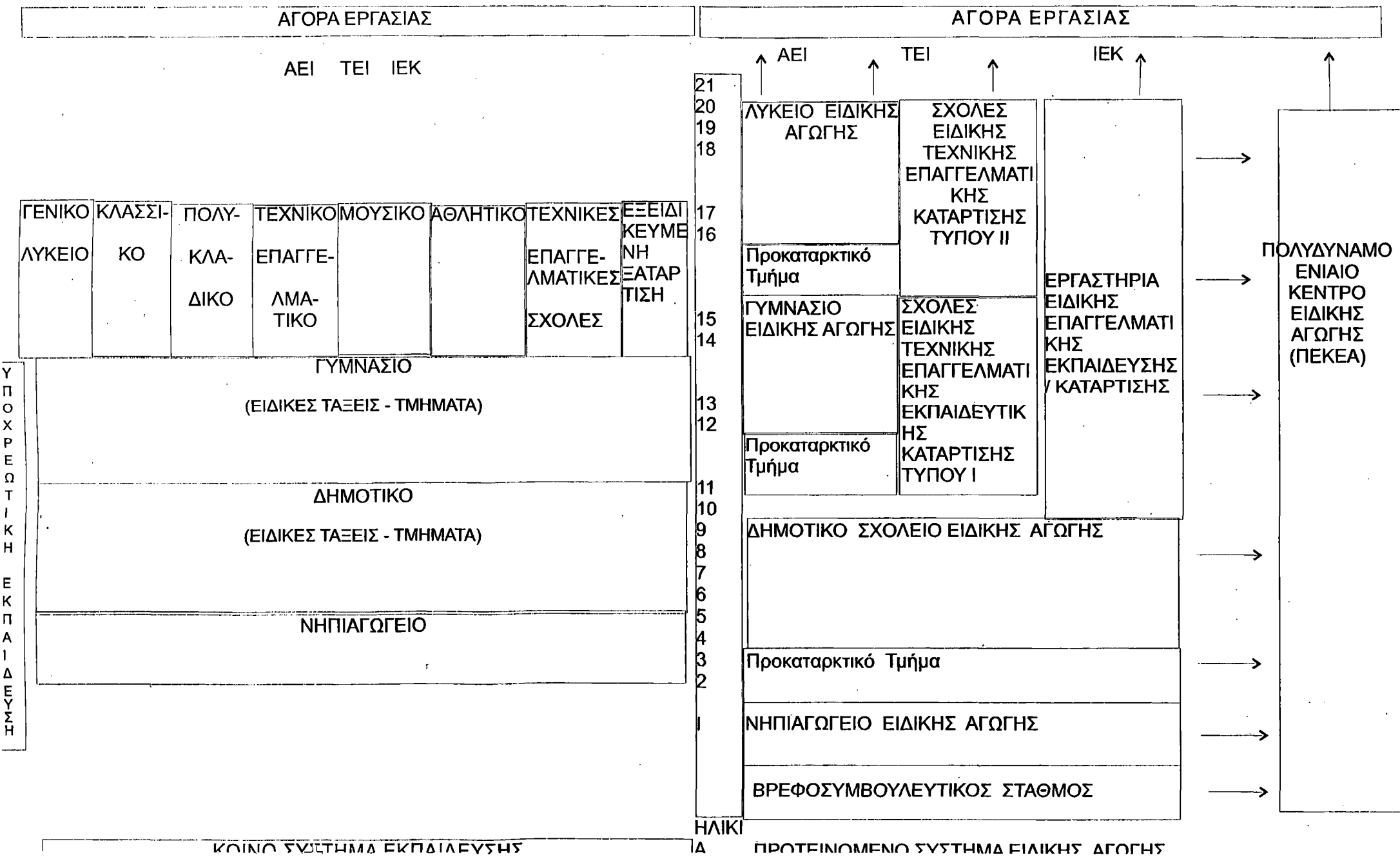
2

3

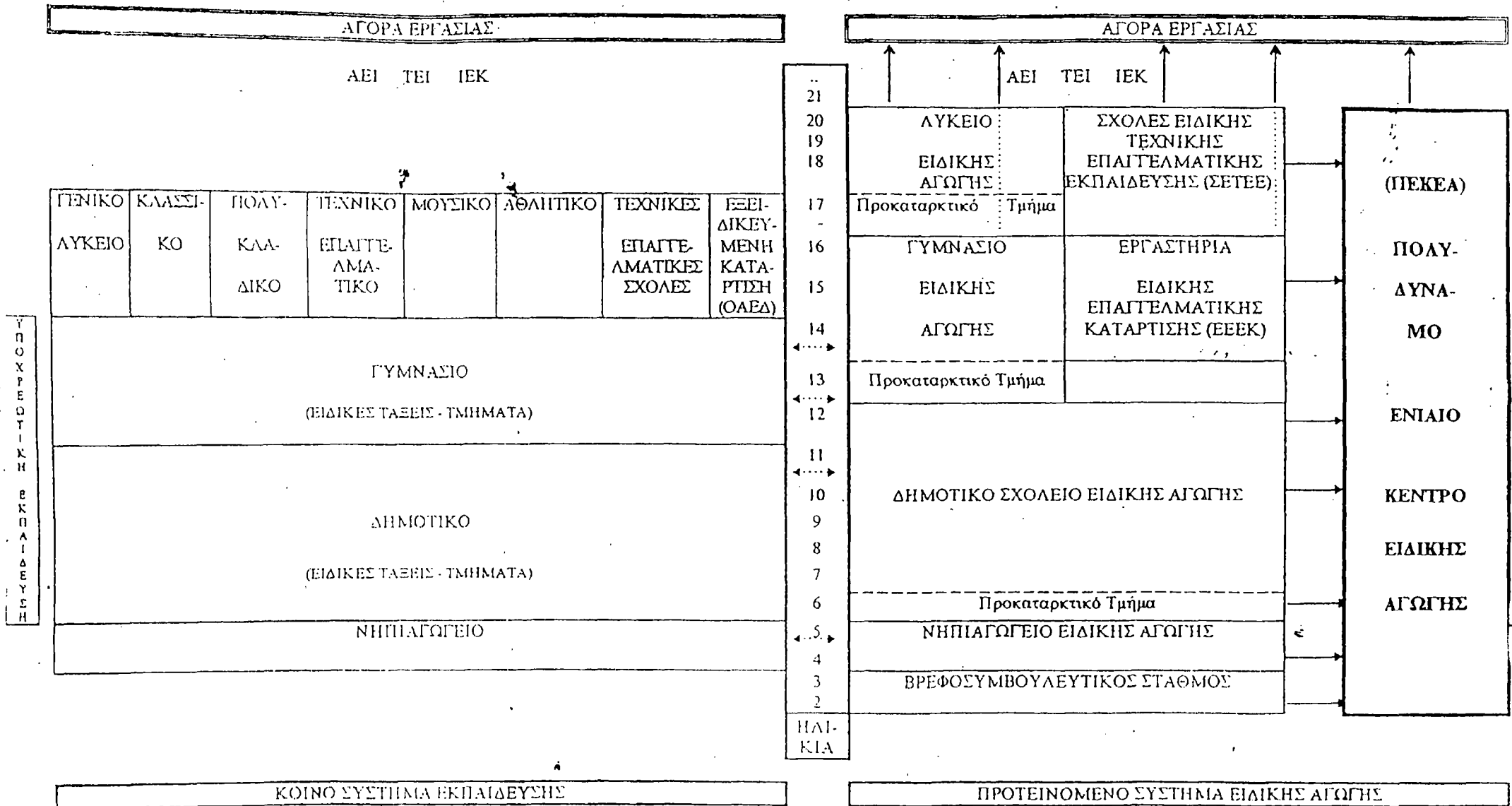
4

Σχήμα 1. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Σχήμα 2. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σχήμα 8. Συνοπτικό Πλαίσιο Αναλυτικού Προγράμματος

ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ					
ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΤΟΙΜΟΤ.	ΚΟΙΝΩΝΙΚ. ΔΕΞΙΟΤΗ.	ΔΗΜΙΟΥΡ. ΔΡΑΣΤΗΡ.	ΕΠΑΓΓΕΛΜ. ΔΕΞΙΟΤΗΤ.	ΓΛΩΣΣΑ	ΜΑΘΗΜΑΤ.
Προφορ. λογος	Αυτονο- μια	Τέχνες	Προεπαγ. δεξιότ.	Ανάγνωση	Μαθηματ. εννοιες
Ψυχοκινη- τικότητα	Κοινωνικ. συμπεριφ.	Ελεύθερ. χρόνος	Επαγγελμ. δεξιότητα.	Γραφή	Μαθηματ. πράξεις
Νοητικές ικανότητ.	Προσαρμ. στο περι.				
Συναισθ. οργάνωση					

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δημ. Στασινού - Η ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα
Αθήνα 1991
- Κ. Καλαντζής - Το πρόβλημα των μειονεκτικών παιδιών και εφήβων και η
αντιμετώπισή του
Εθνικό Τυπογραφείο 1976
- Δημ. Στασινού - Ειδική αγωγή – Γιάννενα 1987
- Κ. Καλαντζής - Η ειδική αγωγή χτες και σήμερα.
ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ 1984
- Χ. Μπίρτσα - Διδακτική Ειδικών Σχολείων και Νηπιαγωγείων
Αθήνα 1981
- Σ. Παντελιάδου - Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή
Θεσσαλονίκη 1991
- Χ. Κόμπου - Η αρχή της ενσωμάτωσης στην εκπαίδευση
Λευκωσία 1984
- Α. Αποστολίδη - Η σχολική ενσωμάτωση στο Ειδικό Δημ. Σχολ. Βέροιας,
Εισήγηση σε ευρωπαϊκό Συνέδριο στα πλαίσια του
προγράμματος «ΗΛΙΟΣ»
Συνεδριακό κέντρο Δ.Ε.Θ. Σεπτέμβριος 1990

- Στεφανή Κορομηλά- Προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας, διαπαιδαγώγηση
Μάρτιος 1992
- Christoph Ahstotz - Βασικές αρχές της παιδαγωγικής για τα νοητικά
καθυστερημένα άτομα
Ελληνικά γράμματα , Αθήνα 1994
- Αθηνά Ζωνιου – Σιδέρη - Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους
Ελληνικά Γράμματα 1996
- Δελτίο Πληροφ. Ειδ. Αγ.- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων -
Διεύθυνση ειδικής αγωγής - Οργανισμός Εκδόσεως
διδασκτικών βιβλίων
Αθήνα 1994
- Έκθεση προτάσεων
για τη βελτίωση του
οργανωτικού πλαισίου
της ειδικής αγωγής - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ΟΜΑΔΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
Μάιος 1996
- Πρακτικά επιμορφωτικών
Συναντήσεων - Παιδαγωγική Εταιρία Ειδικής Αγωγής
Θεσσαλονίκη 1995
- Πλαίσιο αναλυτικού - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - ΟΜΑΔΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
Προγράμματος ειδ. Αγωγ. 1995

- Καλαντζή - Αζίζη, Α. «Προβληματισμοί γύρω από την ενσωμάτωση Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες στο κανονικό σχολείο»
Θεσσαλονίκη 1989 τεύχος 31 – 32
- Α. Ζώνιου - Σιδέρη - Το άτομο με ειδικές ανάγκες στην Κοινωνία
Εκδ. Νεφέλη Αθήνα 1987
- Παρασκευόπουλος Ι.Ν. - «Νοητική Καθυστέρηση»
Αθήνα 1980
- Μπενέκου Ε. - «Η ένταξη των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στο Κανονικό σχολείο» Προεκτάσεις στην εκπαίδευση, τεύχος 10
- Χ. Κόμπος - «Θεσμός της ένταξης παιδιών με ειδικές ανάγκες στα δημοτικά σχολεία και οι υποχρεώσεις της κοινωνίας και του κράτους
Αθήνα 1990 Διατριβή Φ.Π.Ψ. Αθηνών
- Ξηρομερίτη-Τσακλαγκάνου- Ιστορικά σημεία και σύγχρονα προβλήματα της Ειδικής Αγωγής
Σύγχρονη Εκπαίδευση, τεύχος 19 - 1984.